

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ**

**ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ:
*ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК***

*За загальною редакцією
доктора педагогічних наук, професора
О. І. Огієнко*

Київ

2016

УДК 37.09(075.8)
ББК 74 202

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
(протокол № 10 від 3 листопада 2016 р.)*

Рецензенти:

Авшенюк Наталія Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор,
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України

Семенов Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Сущенко Людмила Петрівна – доктор педагогічних наук, професор
Класичний приватний університет

Інноваційна діяльність вчителя: термінологічний словник / За заг. ред.
О. І. Огієнко; Укладачі: О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Л. О. Мільто,
Ю. Л. Радченко, Ю. С. Красильник, К.В. Котун. – К., 2016. – 120 с.

Термінологічний словник створено з метою упорядкування лексики з проблеми інноваційної діяльності вчителя; містить терміни, які визначають сутність і зміст інноваційної діяльності сучасного вчителя.

Термінологічний словник може бути використаний у навчальній і практичній діяльності викладачами вищої школи, студентами та магістрами педагогічних закладів і закладів післядипломної педагогічної освіти.

ББК 74 202
© Колектив авторів, 2016
© Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН
України, 2016

«Визначайте значення слів. Цим ви позбудете людство від половини його помилок і непорозумінь»
Р. Декарт

ПЕРЕДМОВА

Соціально-економічні, політичні, соціокультурні зміни, що відбуваються у суспільстві XXI столітті зумовлюють необхідність підготовки вчителя, який здатен працювати в інноваційному освітньому середовищі, що вимагає від нього здійснення інноваційної педагогічної діяльності. Це зумовлює суттєві трансформації змісту існуючих педагогічних термінів і появу нових.

Даний термінологічний словник підготовлений з метою упорядкування систематизації і структурування педагогічної лексики з проблеми інноваційної діяльності вчителя із застосуванням системного і міждисциплінарного підходів. Водночас у словнику містяться терміни, які є загальними для педагогічної науки і допомагають у розкритті сутності інноваційної діяльності вчителя.

У термінологічному словнику тлумачення термінів подано в алфавітному порядку. Їх повний перелік подано у термінологічному покажчику, що полегшує користування словником.

Термінологічний словник з інноваційної діяльності вчителя підготовлено представлений на основі сучасних джерел: енциклопедичних словників, довідників з педагогіки і психології, монографій і окремих авторських праць і статей.

Термінологічний словник орієнтований на використання у навчальній і практичній діяльності викладачами вищої школи, студентами та магістрами педагогічних закладів і закладів післядипломної педагогічної освіти.

А

Авторитарність — від лат. *autoritas* — вплив, влада) — соц-психологічна характеристика особистості, що відтворює її прагнення максимально підпорядкувати своєму впливу партнерів по взаємодії і спілкуванню, проявляється у владності, схильності людини до використання недемократичних методів дії на оточенні у формі наказів, розпоряджень, вказівок, покарань і тому подібне. Усі ці риси часто властиві авторитарному учителеві.

Авторитет вчителя — це визнання учнями достоїнств учителя, результатом чого являється довіра, визнання і підтримка його ідей і дій. У системі освіти авторитет учителя використовується як метод виховання. Для учнів, як правило, авторитетним є той учитель, особистісні якості якого не суперечать ціннісним орієнтирам самих учнів. Учитель і учні свідомо використовують свої авторитети, впливаючи саме ними один на одного. У шкільній і внз практиці складається часом мало з'ясовна система авторитетів : учитель, авторитетний для дітей одного віку, може не сприйматися дітьми іншого, авторитетний в одному виді діяльності педагог може ігноруватися в іншому і так далі. Учителеві доводиться наполегливо працювати на свій авторитет і ще більше сил витрачати на його постійне підтвердження і підтримку. Авторитет є складовою частиною іміджу вчителя. Авторитет учителя може зробити його лідером і в педагогічному колективі, він є важливим показником якості роботи педагога і враховується при атестації.

Авторська школа — феномен інноваційної освітньої практики в кінці 20 ст., експериментальна освітня установа, діяльність якої будується на основі ведучих психолого-педагогічних і (чи) організаційно-управлінських концепцій, розроблених окремим автором або авторським колективом. Термін "А.ш". вживається з кінця 80-х рр. Поява і розвиток А.ш. пов'язана з децентралізацією управління освітою, подоланням одноманітності освітніх установ і проголошенням принципу їх автономності як принцип державної

політики в області освіти. Концепції і практика А.ш. зазвичай істотно відрізняються від традиційної практики шкіл і часто будуються на протиставленні цій практиці, її критиці і доказі переваг нових підходів перед відомими. Як відмінна риса А.ш. багато фахівців виділяють також і те, що такі школи створюються на основі заздалегідь розробленого оригінального (звідси — авторська школа) концептуального проекту. В ролі творців А.ш. виступають як учені, так і практики. А.ш. відомі, як правило, по іменах їх творців — "школа В. А. Караковского", "школа Е.А. Ямбурга" або по узагальнювальних назвах філософських і психолого-педагогічних ідей, що лежать в основі освітньої системи школи, : "школа діалогу культур" (В. С. Библер, С. Ю. Курганів), "школа розвиваючого навчання" (В. В. Давыдов), "школа самовизначення" (А.Н. Тубельский) та ін. Термін "А.ш". часто застосовують і до найбільш відомих освітніх установ минулих десятиліть.

Адаптація — лат. — пристосування) — для педагогіки поліфункціональне поняття означає здатність людини змінювати свою поведінку, стан або відношення до чого-небудь залежно від зміни умов життєдіяльності. Ця здатність проявляється в збереженні стану внутрішньої рівноваги і успішного виживання людини в різних соціально-психологічних, економічних і матеріальних середовищах. Здатність до адаптації характеризує пластичність і гнучкість людської психіки, її психологічну, соціальну, у тому числі і професійну мобільність. Адаптація також означає здатність людини викликати зміни середовища під впливом своїх дій. Ця здатність проявляється, наприклад, в умінні людини переконувати інших, спонукати їх діяти згідно зі своїми поглядами, умінні вести людей за собою, а також міняти матеріальне оточення. Адаптація в педагогіці — це процес плавного переходу людини (учня, студента) з одного стану в інший, з однієї сфери діяльності в іншу (адаптація дитини до школи, адаптація випускника ПТУ до виробництва, адаптація студента до внз). В учнів виховують адаптивну поведінку. На основі ідей адаптації розроблена адаптивна теорія навчання.

Адаптивність системи освіти – здатність освітнього середовища встановлювати відповідність між пропонованими освітніми послугами і освітніми запитами сім'ї, громадськості і окремих громадян; створювати і підтримувати умови для продуктивної роботи педагогічних кадрів, управлінського і обслуговуючого персоналу. А. с. о. для кожної дитини і дорослого проявляється у відкритому і дружньому характері інформаційного і соц. середовища в усіх освітніх установах; у різноманітності освітніх програм і узгоджених з ними педагогічних технологіях, що враховують індивідуальні особливості й інтереси особистості; у повноцінності духовно-морального, інтелектуального, фізичного розвитку, цивільного і професійного становлення.

Акмеологічний підхід орієнтує викладання на допомогу суб'єктові навчання в досягненні вершини своїх можливостей, в якнайповнішій реалізації ним потенціалу своєї особистості. У нових умовах при акмеологічному підході до процесів освіти і навчання природніше орієнтуватися на потенціал суб'єкта навчання, на його індивідуальність. В цьому випадку орієнтація на соціальні норми стає нерациональною, природніше тут керуватися нормами, залежними від індивідуальності суб'єкта навчання.

Акмеологія — від акме, в переведенні із старогрецького — вища точка, вістря, розквіт, зрілість, краща пора і логія — від грецького logos — вчення) — наука, що вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені його професійної зрілості. Поняття "А". у науковий обіг ввів Н.А. Рибніков (1928), означаючи вікову психологію зрілості або дорослості. Проблеми А. як науки були сформульовані Б.Г. Ананьєвим ("Людина як предмет пізнання", 1969) і розвинені А.А. Бодальовим ("Акмеология як учебная и научная дисциплина", М., 1993) та ін. Осн. область досліджень А. пов'язана з вивченням професіоналізму як вищого ступеню розвитку людини. Об'єкт А. — професіоналізм педагогічної, інженерної, медичної, військової, спортивної й іншої діяльності людей.

Предмет А. — об'єктивні (якість отриманого виховання і освіти) і суб'єктивні (талант, здібності людини) чинники, сприяючі досягненню вершин професіоналізму, а також закономірності в організації навчання фахівців. А. досліджує проблеми протиріч між зростаючим об'ємом інформації, з одного боку, і часом, необхідним для оволодіння нею, — з іншого. А. виявляє загальні й відмінні риси, що проявляються у людей в процесі їх діяльності, а також досліджує чинники, які визначають якісні й кількісні характеристики "акме". Моральна вихованість професіонала означає перетворення загальнолюдських цінностей на його власні цінності. А. вивчає також проблему залежності між особливостями професіоналізму людини і його поведінкою поза сферою професійної діяльності. Найважливішим завданням А. є розробка методичного інструментарію, що допомагає організувати умови для оптимального досягнення людьми сходинок професіоналізму в усіх сферах людської діяльності, для прояву ними своїх соціально значущих і творчих якостей.

Аксіологія — від грец. *axios* (цінність) і *logos* - слово, поняття) вчення про цінності освіти, філософська теорія загальнозначущих принципів, що визначають спрямованість людської діяльності і мотивацію людських вчинків. Цінності розглядаються як ідеали, норми діяльності і мотивація вчинків. Так, цінностями можуть бути: особистісні якості (доброта, порядність та ін.), основи буття (будинок, сім'я, діти, робота, матеріальні блага, здоров'я, утворення та ін.), чинники організації життєдіяльності (мода, установки колективу, сам колектив, навчальна успішність та ін.). Цінності самі по собі не мають реального вираження, у них є лише значення і сенс. В аксіології розглядаються декілька теорій цінностей, їх різні класифікації і інтерпретації. Одна з них досліджує теорію пізнання як науку про цінності.

Активізація пізнавальної діяльності — така організація освітнього процесу, при якій навчальний матеріал стає предметом активних розумових і практичних дій кожного суб'єкта навчальної діяльності.

Активні методи навчання – способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають їх до активної розумової і практичної діяльності в процесі опанування матеріалу, коли активний не лише викладач, але активні і студенти.

Активність особистості – (від лат. *activus* – діяльний) – діяльне відношення особистості до світу, здатність виробляти суспільно значущі перетворення матеріального і духовного середовища на основі оволодіння історичним досвідом людства; проявляється в творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні. Формується під впливом середовища і виховання.

Алгоритм створення програми інноваційної діяльності:

- створення соціальних, психолого-педагогічних і матеріальних умов для розвитку та впровадження інновацій в освітню практику;
- розвиток новаторських процесів, інтелектуальної і дослідницької діяльності;
- створення організаційно-педагогічних умов для діяльності вчителів-новаторів;
- підвищення ступеня організованості й раціональності організації новаторських ідей та їх концепцій;
- впровадження методичних інновацій у навчально-виховний процес;
- залучення до інноваційного процесу всіх учителів, учнів, науковців, працівників мистецтва й культури, батьківської громадськості;
- стимулювання учасників навчально-виховного процесу за новаторство і пошуково-творчу діяльність.

Альтернативні школи – (від лат. *alter*) – інший, що допускає одну з двох можливостей). "вільні школи", в країнах Західної Європи і США неповні і повні середні школи, діючі паралельно або замість звичайних шкіл які забезпечують освіту, альтернативну за змістом або формам і методам роботи з учнями. Виникли у кінці 60-х рр. 20 ст. у рамках педагогічних рухів, що протиставляють себе авторитарному вихованню. Представлені більш ніж 10 типами: "відкриті школи" (без розподілу на традиційні класи), "школи без

стін" (орієнтування на широке використання місцевої громади), "учбові центри" (спеціалізовані навчально-виробничі комбінати, відкриті для усіх школярів і відвідувані ними по вибору), "магнітні школи" (учбові центри для поглибленого вивчення конкретної області знання), "вуличні академії" (не доповнюють звичайну освіту, а забезпечують середню освіту молоді, яка не може отримати освіти з різних причин, як правило соціальних) – "вільні школи". У країнах Західної Європи і США неповні і повні середні школи, діючі паралельно або замість звичайних шкіл, які забезпечують освіту, альтернативну за змістом або формах і методах роботи з учнями.

Андрагог – організатор навчання дорослих, консультант; надає допомогу у відновленні мотивації до навчання, володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності тих, хто навчається, методологією андрагогічного супроводу самоосвіти дорослих (цільове підвищення кваліфікації, випереджувальне навчання основ науково-дослідної роботи, допомога у створенні проектів професійного й особистісного розвитку тощо).

А. працює з дорослими у різних напрямках формальної, неформальної, інформальної освіти. *Професійна діяльність А.* полягає у навчанні, консультуванні, наданні соціальної допомоги та виконанні організаційно-управлінських функцій у середовищі дорослих людей.

Андрагогіка – від грец. *апег*, рід. відмінок *andros* – доросла людина і *ago – ge* – керівництво, виховання), одне з позначень галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні і практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих. Разом з терміном "А". у спеціальній літературі використовуються терміни "педагогіка дорослих (внутрішньо суперечливий), "теорія освіти дорослих" та ін.

Вперше термін "А". для назви особливого розділу педагогіки застосував німецький історик освіти К. Капп (С. Капп) в книзі про педагогічні погляди Платона (1833). Проти відособлення А. виступив І.Ф.Гербарт, що вбачав в цьому небезпеку "узаконення вічного неповноліття". У кін. 19 ст. специфічність педагогічного знання, пов'язаного

з проблематикою освіти дорослих, була визнана в педагогічній теорії незалежно від термінології оформлення.

Систематизація А. відноситься до періоду науково-технічної революції 2-ї половини 20 ст., коли значно розширилася сфера формальної і неформальної освіти дорослих, яка зажадала спеціальних досліджень в галузі підвищення ефективності навчального процесу, осмислення традиційної педагогічної проблематики у світлі ідей безперервної освіти. Значного масштабу набули дослідження по А. у ФРН: Х. Г. Гротхофф (H. - H. Groothoff), Ф. Пеггелер (F. Poggeler), І. Вірт (I. Wirth), а також в Нідерландах, Бельгії, Швейцарії, Югославії, Польщі, Угорщині та ін. країнах.

Андрагогічна модель навчання – організація діяльності суб'єкта і об'єкта, заснована на 7 основних правилах. 1. Тому, хто навчається належить провідна роль в процесі свого навчання (тому він навчається, а не навчає). 2. Дорослий, що навчається прагне до самореалізації, до самостійності, до самоврядування і усвідомлює себе таким. 3. Дорослий, що навчається має життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід, який може бути використаний як важливе джерело навчання як його самого, так і його колег. 4. Доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми, досягнення конкретної мети. 5. Дорослий, що навчається розраховує на невідкладне використання отриманих в ході навчання умінь, навичок, знань і якостей. 6. Навчальна діяльність дорослого значною мірою детермінується тимчасовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними чинниками, які або обмежують, або сприяють процесу навчання. 7. Процес навчання дорослого організований у вигляді спільної суб'єкт-об'єктної діяльності на всіх його етапах: планування, реалізація, оцінювання.

Андрагогічні принципи навчання – найбільш загальні принципи організації процесу навчання дорослих людей. 1. Пріоритет самостійного навчання. 2. Принцип спільної діяльності. 4. Індивідуалізація навчання. 5. Системність навчання. 6. Контектність навчання (термін А.А. Вербицького). 7. Принцип актуалізації результатів навчання. 8. Принцип елективності

навчання. 9. Принцип розвитку освітніх потреб. 10. Принцип усвідомленості навчання.

Сформульовані принципи навчання дорослих не є чимось абсолютно протилежним дидактичним принципам педагогіки. Частково вони їх розвивають, частково корелюють з ними. Проте їх дія в конкретних умовах навчання дорослих людей відрізняється досить чіткою специфікою.

Афект – від лат. affectus – душевне хвилювання, пристрасть) – сильний і відносно короткочасний емоційний стан, пов'язаний з різкою зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин і супроводжуваний різко вираженими руховими проявами і змінами у функціях внутрішніх органів. Афект виникає у відповідь на подію, що вже сталася, в основі його лежить стан внутрішнього конфлікту, в якому знаходиться людина, що породжується або протиріччями між її потягами, прагненнями, бажаннями, або протиріччями між вимогами, які пред'являються людині, і можливостями виконати ці вимоги. Афект розвивається в критичних умовах при нездатності суб'єкта знайти адекватний вихід з небезпечних ситуацій, що несподівано склалися. Для стану афекту характерне звуження свідомості, при якій увага суб'єкта цілком поглинається обставинами, що породили афект, і нав'язаними ним діями.

Б

Бесіда – метод отримання інформації на основі вербальної комунікації; формулювання питань в бесіді може припускати: повністю відкрита відповідь; частково відкрита відповідь; частково структурована відповідь з відкритим кінцем; повністю структурована відповідь [80, с. 47]; 2) форма організації учбової діяльності, при якій обмежена дидактична одиниця передається в інтерактивному інформаційному режимі для досягнення локальних цілей виховання і розвитку.

Біографічний метод – один з методів соціально-психологічного вивчення індивідуальних якостей особистості. Припускає збір і аналіз даних, характеризуючих життєвий шлях людини, як стадійний процес становлення його психологічних властивостей і особистісних особливостей.

Біхевіоризм – психолого-педагогічна концепція технократичного виховання, під яким розуміється виховання, що базується на новітніх досягненнях науки про людину, використання сучасних методів дослідження його інтересів, потреб, здібностей, чинників, що детермінують поведінку [80, с. 52].

В

Варіативність освіти – 1) один із засадничих принципів і напрям розвитку сучасної системи освіти, наслідок усвідомлення державою, суспільством, освітнім співтовариством необхідності подолання уніфікації і одноманітності освіти, що панувала в школі до кінця 80-х рр. . 2) результат реалізації принципу і політики розвитку В. о. – властивість, здатність системи освіти (від федеральної системи до освітньої установи) надавати таким, що вчиться досить велике різноманіття повноцінних, якісно специфічних і привабливих варіантів освітніх траєкторій, спектр можливостей (осмисленого і адекватного запита учнів) вибору такої траєкторії. В. о., кінець кінцем, націлена на забезпечення максимально можливої міри індивідуалізації освіти. Реалізація ідей В. о. здійснюється різними шляхами і способами: через створення ширшого різноманіття освітніх програм і освітніх установ, що реалізують їх. плюралізм і гнучкість учбових програм, підручників. варіативна і можливість вибору програмно-методичного забезпечення, освітніх технологій. Багато хто з цих шляхів і способів може реалізовуватися і в умовах окремої освітньої установи. При цьому реальні можливості школи в плані надання варіативних освітніх послуг і різноманітності освітніх траєкторій є одним з

найважливіших показників якості освіти в школі. Освітні системи, побудовані на принципі В. о., вимагають адекватної побудови організаційної структури школи і специфічного підходу з боку систем внутрішньошкільного управління (см. Управління школою). Зокрема, в таких системах потрібні органи, служби і форми роботи, які могли б узяти на себе діагностику різних освітніх потреб і можливостей школярів, оцінку існуючих освітніх траєкторій і їх відповідності наявним і перспективним потребам школярів, виявлення потреб в диференціацію і індивідуалізації освітнього процесу, вибудовування різних освітніх траєкторій, розробку і здійснення принципів комплектування класів, груп, потоків учнів (наприклад, педагогічні консилиуми, річні команди учителів). При істотних відмінностях між наявними в школі варіантами освіти ці нові варіанти вимагають віддзеркалення в спеціальному угрупованні учителів в загальній організаційній структурі школи і структурі управління.

Взаємодія педагогічна – процес, що відбувається між вихователем і вихованцем в ході навчально-виховної роботи і спрямований на розвиток особистості дитини. В. п. – одне з ключових понять педагогіки і науковий принцип, що лежить в основі виховання. Педагогічне осмислення поняття "В. п.". отримало в роботах В. И. Загвязинського, Л.А. Левшина, Х.Й. Лийметса та ін. В. п. – складний процес, який складається з багатьох компонентів – дидактичних, виховних і соціально-педагогічних взаємодій. В. п. обумовлена і опосередкована навчально-виховною діяльністю, цілями навчання і виховання. В. п. присутня в усіх видах діяльності – пізнавальній, трудовій, творчій. В основі В. п. лежить співпраця, яка є початком соціального життя людства. Взаємодія грає найважливішу роль в людському спілкуванні, в ділових, партнерських стосунках, а також при дотриманні етикету, прояві милосердя та ін. В. п. може розглядатися як процес індивідуальний (між вихователем і вихованцем), соціально-психологічний (взаємодія в колективі) і як інтегральний (що об'єднує різні виховні дії в конкретному суспільстві). Взаємодія стає педагогічною, коли дорослі (педагоги, батьки) виступають в

ролі наставників. В. п. припускає рівність стосунків. Проте в стосунках з дітьми дорослі часто використовують авторитарну дію, спираючись на свої вікові і професійні (педагогічні) переваги. Тому для дорослих В. п. пов'язана з моральними труднощами, з небезпекою перейти хитку грань, за якою починається авторитаризм, моралізаторство і, кінець кінцем, насильство над особистістю. У ситуаціях нерівноправ'я у дитини настає реакція у відповідь, вона чинить пасивний опір вихованню. Досвідчені, талановиті педагоги мають особливе педагогічне чуття і такт і уміють управляти В. п. В. п., удосконалюючись у міру ускладнення духовних і інтелектуальних потреб її учасників, сприяє не лише становленню особистості дитини, але і творчому зростанню педагога.

Виховна інноваційна технологія – це мистецькі засоби й прийоми впливу педагога на свідомість особистості учня з метою формування в нього особистісних цінностей у контексті із загальнолюдськими.

Вітагенний досвід в системі педагогічного знання означає процес самопізнання, самотворення людиною своєї особистості. Необхідність його включення в систему педагогічних понять зумовлена потребами особистісно орієнтованої освіти, що створює умови для саморозвитку дитини. У вітагенному досвіді утілюються такі компоненти: – знання і розуміння суті свого "Я"; – емоційно-ціннісне відношення до своєї персони; – способи і прийоми особистісної рефлексії; "Я-концепція" як образ, а не соціальний зразок; – розуміння і уявлення про сенс життя як проект і стратегія саморозвитку; – система духовно-моральних цінностей; – знакові і вербальні форми спілкування. Вітагенний досвід може бути розглянутий в контексті процесу становлення особистості. На відміну від життєвого і практичного, він відображає досвід саморозвитку в людині своєї духовної суті, досвід самобудівництва, постійного самоудосконалення і духовного підвищення. Функції вітагенного досвіду полягають в тому, щоб зберегти цілісність особистості, забезпечити їй "самостійність" своїх дій і вчинків. Критеріями, за допомогою яких можна вивчати вікову динаміку вітагенного досвіду,

можуть бути самоаналіз, отримання взаєморозуміння, способи визначення меж свого "самозвеличення" (що вважає своєю гідністю, в деяких випадках випробовує гордість і тому подібне), механізми самопізнання, відношення до себе, закоренілість в бутті, пріоритетний характер особистісної рефлексії. Поняття "Вітагенний досвід" означає педагогічну реальність, що має зміст, межі і функції в освітньому просторі. Це дає змогу віднести це поняття до педагогічних. Оперування ним дозволить повністю досліджувати і проектувати процес становлення особистості. Поняття "Вітагенний досвід" являється системоутворюючим в особистісно орієнтованій педагогіці.

Вчитель інноваційної орієнтації це особистість, здатна брати на себе відповідальність, вчасно враховувати ситуацію соціальних змін, і є найбільш перспективним соціальним типом. Як учитель-дослідник, він спрямований на науково-обґрунтовану організацію навчально-виховного процесу з прогностичним спрямуванням, має адекватні ціннісні орієнтації, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну самосвідомість, готовність до сприйняття нової інформації, високий рівень самоактуалізації, володіє мистецтвом рефлексії.

Г

Гнучкість освіти – такі організаційні форми системи освіти, які мають здатність до швидкої перебудови відповідно до потреб суспільства і виробництва, що змінюються. Гнучкість освітніх структур забезпечується за рахунок багатофункціональності освітніх установ, багаторівневості системи освіти, багатоступінчастості підготовки кадрів, самостійності освітніх закладів в розробці змісту навчання.

Готовність – 1) активно-діяльнісний стан особистості, установка на певну поведінку, змобілізованість сил на виконання завдання; 2) складне інтегративне утворення, що включає мотиваційний, емоційно-вольовий, пізнавальний компоненти.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності — особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії; інтегральна якість особистості, яка характеризується наявністю та певним рівнем сформованості мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів у їх єдності, що проявляється в прагненні до інноваційної діяльності і в підготовленості до її здійснення на професійному рівні.

Готовність до пошукової діяльності — інтегральна якість особистості, яка характеризується наявністю та певним рівнем сформованості мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів у їх єдності, що проявляється в прагненні до пошукової діяльності і в підготовленості до її здійснення на професійному рівні.

Гуманізація (лат. *humanus* — людський, людяний) **педагогічного процесу** — концепція, основу якої становить ідея побудови педагогічної системи на принципах гуманізму з метою створення найсприятливіших умов для повноцінного розвитку дитини. Г. п. передбачає диференціацію та індивідуалізацію навчання й виховання на основі активізації творчого саморозвитку особистості.

Гуманістична освіта — освітні системи і концепції, які базуються на цінностях гуманізації і гуманітаризації освіти.

Гуманістична педагогіка — напрям у сучасній теорії та практиці виховання, що виник наприкінці 50-х — на початку 60-х років XX ст. у США як педагогічне втілення ідей гуманістичної психології. Головною метою виховання в Г. п. є самоактуалізація особистості.

Гуманістична психологія — напрям у сучасній зарубіжній психології, предметом якого є цілісне вивчення людини в її вищих, специфічних лише для неї виявах, зокрема розвиток і самоактуалізація особистості, її цінності,

любов, творчість, відповідальність, свобода тощо. До провідних представників Г. п. належать А. Маслоу, Ш. Бюлер, К. Роджерс.

Д

Демократизація (грец. *demokratia* — народовладдя) **педагогічного процесу** — впровадження в педагогічну систему принципів демократії, надання свободи творчості педагогу і більших можливостей вихованцям.

Диверсифікація (лат. *diversificatio* — зміна, різноманітність) **системи освіти** — процес розширення системи освіти за рахунок зростання кількості типів і видів навчальних закладів.

Діагностика інноваційної діяльності педагога – сукупність способів вивчення й оцінки ознак, що характеризують професійну готовність педагога до реалізації цієї діяльності та її здійснення.

Діяльнісний підхід – один з провідних принципів історичної освіти, згідно з яким ефективність навчання залежить від залученості учнів до різноманітних видів діяльності, що дає їм змогу успішніше оволодівати суспільним досвідом і, як наслідок, забезпечує соціальну активність особистості.

Е

Експеримент (лат. *experimentum* – проба, досвід) – метод наукового дослідження, що передбачає встановлення суттєвих факторів, які впливають на результати діяльності, варіювання ними з метою досягнення оптимальних результатів; контрольована діяльність, спрямована на створення та впровадження нових технологій; дослідницька стратегія, яка передбачає цілеспрямоване спостереження за певним процесом в умовах регламентованих змін окремих характеристик умов його протікання; дослідження з метою перевірки гіпотези про причинно-наслідковий зв'язок

між впливом незалежної змінної та зміненими станами об'єкта (залежної змінної). В залежності від мети та завдань, особливостей об'єкта дослідження, його результату та експериментальної ситуації, характеру впливу на досліджувані явища розрізняють такі види експерименту: лабораторний, природний, психолого-педагогічний, виробничий, навчальний, польовий, констатувальний та формувальний, модельний, пілотний, пошуковий, підтверджувальний, квазіексперимент, критичний, реальний та мисленнєвий експерименти, наукові (спрямовані на отримання нових знань) та прикладні (спрямовані на отримання практичного ефекту), проєктивні (з урахуванням гіпотетичних причин) та ретроспективні (перевіряються гіпотези про причини, які викликали існуючі наслідки); однофакторні та багатофакторні, бівалентні, мультівалентні, багатомірні та функціональні експерименти тощо.

Експериментальна педагогіка – одна з течій в педагогіці кінця XIX – початку XX століття, що обґрунтовувала свої положення даними емпіричних спостережень і спеціально поставленого експерименту. Набула поширення у Німеччині, Франції, Англії, США та інших країнах. Пов'язана зі створенням лабораторій – спеціальних центрів психолого-педагогічних досліджень, метою яких було встановлення закономірностей розвитку дитини на основі тривалих педагогічних спостережень, експериментів, результатів тестування, анкетування, бесід, різноманітних статистичних даних. Засновником Е. п. став німецький педагог, психолог Ернст Мейман (1862-1915). Найвизначніші представники Е. п. – В. Лай, (Німеччина), Е. Торндайк (США), А. Біне (Франція), О. Декролі (Бельгія) та ін.) – у ході теоретичної та практичної діяльності всебічно обґрунтували педагогічний принцип саморозвитку особистості. За допомогою емпіричних методів – спостереження, анкетування, тестування та ін. – визначалися вікові можливостей дітей, вивчалася їх поведінка в різних навчальних та позанавчальних ситуаціях, використовувалася система кількісного вимірювання рівня інтелектуального розвитку. Вважалося, що використання даних методик дасть можливість

виробити педагогічні та психологічні нормативи, на основі яких можна організувати процес навчання та виховання об'єктивно та науково. Поряд з відомими досягненнями – з'ясування закономірностей фізичного розвитку дитини, дослідження відчуттів, сприймання, уваги, пам'яті дітей, вивчення їх естетичного розвитку тощо – представники Е. п. намагалися довести різний ступінь обдарованості дітей різних станів і класів. Е. п. стала основою педології – науки про дітей, синтезу психологічних, анатоמו-фізіологічних, біологічних, соціологічних концепцій про розвиток дитини.

Експериментальні школи – навчальні заклади, призначені для обґрунтування, розроблення або перевірки педагогічних новацій, вивчення передового практичного досвіду педагогів з метою забезпечення ефективного та якісного вирішення завдань освіти; школи різного типу, на базі яких органи управління освітою, наукові установи або окремі науковці впроваджують новий зміст освіти, організаційні форми й методи навчання та виховання; школи, які конструюють (запозичують) та впроваджують нові моделі (проекти, системи) освітньої діяльності.

Експертиза педагогічна – сукупність процедур, які необхідні для оцінки педагогічного об'єкта (явища, процесу). Е. п. притаманні функції: оціночна, діагностична, прогностична. Е. п. здійснюється на принципах об'єктивності, науковості, діагностичності, прогностичності, гнучкості. Е. п. – складова гуманітарної експертизи, основними критеріями якої є гуманність, екологічність, демократичність. Методологічною основою Е. п. є особистісно орієнтований та системний підходи, теоретичним фундаментом яких виступає діяльнісна теорія. Е. п. розподіляється на суб'єктивну та технологічну. Суб'єктивна експертиза ґрунтується на процедурно-особистісній основі: збір і обробка експертних висновків для підсумкової оцінки. Структурно експертна система такого типу включає підготовчий етап: прийняття рішення про проведення експертизи, формування робочої та технічної груп, складання плану-графіка її здійснення; діяльність робочої групи: розробка допоміжних матеріалів, встановлення процедури експертизи,

формування та діяльність експертної і технічної комісії; завершальний етап роботи експертної комісії; експертний висновок. Технологічна Е. п. включає: базові вимоги – ідентифікація предмета експертизи з базовими вимогами, всебічне вивчення предмета експертизи, формалізація інформації; оцінку предмета експертизи (методика оцінки); висновок (принципи та правила технологічної обробки інформації). При проведенні експертизи використовуються методи колективної та індивідуальної роботи експертної групи. До методів колективної роботи відноситься метод комісії, метод мозкової атаки, метод “судового засідання”, ділові ігри тощо. Методи індивідуальної роботи експертної групи – інтерв’ю, анкетування, кількісні оцінки, порівняння, рангування та ін.

Екстенсивні інновації (лат. *extensivus* – розширюючий) – інновації, що базуються на залученні додаткових потужностей (інвестицій) нових засобів, обладнання, технологій, капіталовкладень тощо; процес нарощення кількісних характеристик педагогічного продукту переважно за рахунок нових інформаційних технологій, перерозподілу часу на різні види навчальної діяльності, диференціації та індивідуалізації навчально-виховної роботи.

Емпатія – розуміння емоційного стану іншої людини через співпереживання, проникнення в її суб’єктивний світ; вважається необхідним елементом розвитку ідентичності та вагомим соціальним чинником, за допомогою якого створюється єдність серед членів суспільства.

Етапи процесу сприйняття інновацій учителями:

1. *Етап ознайомлення педагога з інновацією.* Учитель уперше чує про інновацію, але ще не готовий до отримання додаткової інформації.

2. *Етап появи зацікавленості.* Вчитель виявляє зацікавленість в інновації та починає шукати додаткову інформацію про неї.

3. *Етап оцінки.* Педагог подумки „приміряє” інновацію до власної наявної або прогнозованої ситуації, а потім вирішує, чи потрібно апробувати цю інформацію.

4. *Етап апробації*. На цьому етапі апробують інновацію в порівняно невеликих масштабах, щоб визначитись у її застосуванні з метою вирішення власних проблем у даній конкретній ситуації.

5. *Етап кінцевого сприйняття*. Вчитель приймає заключне рішення про сприйняття інновації і продовження її використання у повному обсязі.

Ефективність діяльності (від лат. – дійовий, той що має певний результат) – відношення досягнутого за тим чи іншим критерієм результату до максимально досяжного або раніше запланованого результату. Ефективність діяльності можна визначити, якщо чітко визначені кількісні чи якісні критерії для порівняння досягнутого і запланованого результату та одиниці вимірювання результатів.

Ефективність навчання – реальне досягнення суб'єктами учіння результату в оволодінні змістом навчальних програм; ступінь відповідності цього результату меті навчання; те, що забезпечує найбільший ефект, тобто співвідношення між витратами на здійснення навчання та досягнутими результатами; співвідношення між використанням засобів і досягненням освітніх цілей; соціально-економічна категорія, що відображає освітній результат через максимально можливу реалізацію управлінського потенціалу при одночасному задоволенні потреб усіх учасників навчально-виховного процесу; ступінь досягнення поставленої мети педагогічної діяльності з урахуванням оптимальності (необхідності та достатності) витрачених зусиль, засобів та часу. Е. н. значною мірою залежить від змісту навчання, який визначається на основі вимог суспільства до фахової, економічної, правової, управлінської, соціально-гуманітарної, психолого-педагогічної підготовки випускників тощо. Показником ефективності є застосування ними отриманих знань, умінь та навичок у професійній діяльності. Комплексна оцінка Е. н. включає дослідження ресурсного, науково-методичного потенціалу навчального закладу в аспектах його формування та використання, впровадження концепції скоординованості діяльності суб'єктів навчального процесу, реалізації консультативно-контрольної функції, науково-методичної

та організаційної роботи, якості змісту навчальних програм, рівня рівноправної участі у навчальному процесі замовників та виконавців. Оцінювання Е. н. повинно відповідати вимогам об'єктивності, достовірності, науковості, здійсненності та обгрунтованості. До критеріїв ефективності результатів навчання відносять глибину знань, яка характеризується кількістю усвідомлених суттєвих зв'язків одного знання з іншим; дієвість знань, що визначає готовність та вміння суб'єктів учіння використовувати їх в типових і проблемних ситуаціях; системність, котра визначається як система знань у свідомості суб'єкта учіння, структура якої відповідає структурі наукового знання; усвідомленість знань, яка полягає в розумінні зв'язків між ними, шляхів отримання знань, умінь їх використовувати.

Ж

Життєвий цикл нововведення (інновацій) (від англ. lifecycle of innovation) – період від зародження нової ідеї і її практичного втілення у нових теоріях до морального старіння цієї ідеї і вилучення її з практики. Основні етапи життєвого циклу нововведень: 1) виникнення ідеї; 2) наукові дослідження і розробки, експериментальна перевірка можливості втілення задуму; 3) поява нової ідеї у практиці, формування запиту на неї; 4) масове впровадження нової ідеї у практику; 5) розповсюдження нової ідеї у практиці; 6) вичерпаність можливостей застосовувати новацію в нових галузях, умовах; 7) витіснення ідеї досконалішою.

З

Закони педагогічної інноватики – фундаментальні закони, знання яких дає змогу ефективно впроваджувати інновації у системі освіти і керувати ними. Закони педагогічної інноватики виражають зв'язок між

поняттями цієї галузі знань, її складовими, властивостями понять, а також між властивостями всередині конкретного поняття. **З П І:** *Закон незворотної дестабілізації педагогічного інноваційного середовища*, суть якого полягає в тому, що будь-який інноваційний освітній процес неминуче вносить в усталене соціально-педагогічне середовище незворотні деструктивні зміни. *Закон фінальної реалізації інноваційного процесу* пов'язаний з тим, що будь-який життєздатний інноваційний процес в освітній структурі раніше чи пізніше, стихійно або свідомо буде реалізований. *Закон стереотипізації педагогічних інновацій* полягає в тому, що будь-яка педагогічна інновація має тенденцію перетворюватися з часом на стереотип мислення і практичної дії (рутинізація). *Закон циклічного повторення, зворотності педагогічних інновацій*, суть якого зводиться до того, що в педагогіці, системі освіти трапляється повторне відродження нововведення за нових умов («ретровведення»). Наприклад, відродження педагогічних систем (або їх елементів) М. Монтесорі, С. Френе, національного дитячого садка С. Русової та ін.). *Закон фінальної реалізації інноваційного процесу* передбачає, що всі конструктивні інновації будуть затребувані й реалізовані в необхідний для суспільства й системи освіти період.

Закономірності педагогічної інноватики – сукупність інституційних, соціокультурних, організаційно-управлінських, психолого-педагогічних умов, що відтворюють необхідні, істотні, стійкі відношення і зв'язки між інноваційним і традиційним в освіті, а також самих педагогічних систем загальноосвітніх навчальних закладів з інноваційним середовищем.

Закономірності перебігу інноваційних процесів:

1. *Закон необоротності стабілізації педагогічного середовища.* Суть його полягає в тому, що будь-який інноваційний процес вносить у педагогічне середовище необхідні зміни. Існуюча цілісна система починає руйнуватися, і має минути певний час, поки елементи нового не створять нову систему або не асимілюються.

2. *Закон обов'язкової реалізації інноваційного процесу.* Будь-який інноваційний процес, в основі якого є педагогічне відкриття, рано чи пізно, стихійно або свідомо має реалізуватися.

3. *Закон стереотипізації педагогічних інновацій.* Будь-яка інновація поступово перетворюється на звичні поняття й дії і тому приречена на стереотип.

Засоби інформатизації освіти – 1) основні інструменти підвищення ефективності зберігання, опрацювання, передачі і представлення навчальних даних; 2) сукупність інформаційних технологій, телекомунікаційних засобів, програмного, дидактичного, методичного, психологічного, ергономічного й іншого виду забезпечення, що сприяє результативному функціонуванню освітньої системи з метою підготовки компетентних фахівців; 3) комп'ютерне апаратне і програмне забезпечення, а також їх змістовне наповнення, що використовуються для досягнення цілей інформатизації освіти.

Засоби нових інформаційних технологій – програмні, програмно-апаратні та технічні засоби, а також прилади, що функціонують на базі мікропроцесорної, обчислювальної техніки, а також сучасних засобів і систем трансляції інформації, інформаційного обміну, що забезпечують операції зі збирання, продукування, накопичення, зберігання, обробки, передачі інформації і можливість доступу до інформаційних ресурсів комп'ютерних мереж (у тому числі глобальних). До засобів сучасних інформаційних і комунікаційних технологій відносяться ЕОМ, ПЕОМ, комплекти термінального обладнання для ЕОМ усіх класів, локальні обчислювальні мережі, пристрої введення-виведення інформації, засоби введення і маніпулювання текстовою та графічною інформацією, кошти архівного зберігання великих обсягів інформації та інше периферійне устаткування сучасних ЕОМ, пристрої для перетворення даних з графічної або звукової форми подання даних в цифрову і назад; засоби і пристрої маніпулювання аудіовізуальною інформацією (на базі технологій Мультимедіа та «Віртуальна реальність»); системи штучного інтелекту;

системи машинної графіки, програмні комплекси (мови програмування, транслятори, компілятори, операційні системи, пакети прикладних програм та ін.) та ін.; сучасні засоби зв'язку, щоб забезпечити інформаційну взаємодію користувачів як на локальному рівні (наприклад, в рамках однієї організації або декількох організацій), так і глобальному (в рамках всесвітньої інформаційної середовища).

Зміст освіти – 1) гуманістично орієнтована й педагогічно адаптована система знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності і досвіду ставлень до світу; 2) це обумовлені цілями та потребами суспільства вимоги до системи знань, умінь та навичок, світогляду та громадських і професійних якостей майбутнього фахівця, що формуються у процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку науки, техніки, технологій та культури; 3) науково-обґрунтована система дидактично та методично оформленого навчального матеріалу для різних освітніх і кваліфікаційних рівнів; 4) система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості; 5) система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їх світогляду, моральної поведінки, підготовку до суспільного життя.

Змістові нововведення - апробація навчальних планів, підручників, які повинні сприяти вдосконаленню навчально-виховного процесу, ефективності всебічного розвитку особистості.

Змішане навчання – об'єднання формальних засобів навчання (роботи в аудиторіях, вивчення теоретичного матеріалу) з неформальними, наприклад, обговоренням за допомогою електронної пошти й інтернет-конференцій, що вдало поєднує в собі як денні, так і дистанційні форми навчання.

Знання - 1) сукупність ідей людини, в яких відображено теоретичне оволодіння нею предметом пізнання;

2) перевірений практикою результат пізнання оточуючої дійсності, вірне відображення її у свідомості людини;

3) як предмет пізнання З. включають три взаємопов'язані аспекти: а) теоретичний - знання як факти, теоретичні ідеї, поняття; б) практичний - знання як вміння і навички практичного застосування теоретичних знань; в) світоглядно-моральний - знання як сукупність ідей світоглядного та морального характеру;

4) продукт пізнання (уявлення, поняття) людиною предметів і явищ, діяльності, законів природи і суспільства. Види знань: поняття і терміни; знання фактів; знання законів; методів пізнання і способів діяльності. Критеріями оцінки якості знань є такі категорії: а) системність, науковість, узагальненість, усвідомленість, згуртованість, фундаментальність; б) гнучкість, мобільність, оперативність; в) дієвість, спрямованість на практичне використання; г) повнота, об'єм, точність, міцність.

Зовнішній моніторинг – моніторинг, який здійснюється управлінськими структурами освіти (управління освіти, методична служба тощо).

Зразковий (репродуктивний) педагогічний досвід – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, яка забезпечує ефективне і якісне розв'язання завдань навчання і виховання.

I

Ігрові технології – ігрова форма взаємодії суб'єктів навчального процесу, що сприяє формуванню у них умінь вирішувати поставлені завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів. Реалізація суб'єктами учіння певного ігрового сюжету в рамках конкретної ситуації спрямована на засвоєння соціального досвіду, формування та удосконалення визначених умінь та навичок. Гра має таку структуру: цілепокладання, планування, реалізація мети, аналіз результатів. Крім цього,

складовими ігрової діяльності є: сюжет, ролі, реальні відносини між учасниками, ігрові дії, заміщення реальних предметів умовними. Багатоплановість ігрової діяльності дозволяє виділити види навчальних ігор: імітаційні ігри, сюжетно-рольові ігри, інноваційні ігри та ін. За дидактичною метою ігри поділяються на актуалізуючі, формуючі, узагальнювальні, тренінгові, контрольні-корекційні за характером педагогічного процесу – пізнавальні, виховні, розвивальні, репродуктивні, продуктивні, творчі, діагностичні, профорієнтаційні тощо за формою взаємодії учасників – індивідуальні, групові, змагальні, компромісні, конфліктні за рівнем проблемності – проблемні, непроблемні.

Імпровізація педагогічна (від лат. *improvisus* – несподіваний, раптовий) – діяльність педагога, що здійснюється у ході педагогічного спілкування без попереднього обдумування. Метою І. п. є швидке і гнучке реагування на виникнення педагогічних ситуацій. Оволодіння умінням імпровізації – один із шляхів досягнення педагогічної майстерності. В основі І. п. лежать загальнокультурна і професійна підготовка педагога, знання ним навчального предмета, педагогіки і педагогічної психології, розвинуті педагогічні вміння й навички, педагогічний такт тощо. Особливого значення має творча домінанта педагога, тобто розвинута увага, уява, інтуїція, стан творчого пошуку й натхнення. Специфіка педагогічної уваги полягає в тому, що вона, з одного боку, охоплює цілу множину об'єктів, з іншого – сконцентрована на розвитку певної педагогічної ситуації, постійному аналізі діяльності суб'єктів учіння. Розподіл уваги допомагає педагогу вловити момент початку можливої імпровізації, сприяє усвідомленню конкретної педагогічної ідеї, вибору оптимальних засобів її реалізації, допомагає йому завчасно підготувати окремі І. п., передбачити можливості та результат їх включення в навчально-виховний процес. У процесі професійної діяльності типовими є такі варіанти поведінки педагога – природній тип: ефективні імпровізаційні дії не викликають у педагога психологічних і емоційних труднощів; напружено-перетворювальний тип: педагог мобілізує значні

ресурси для подолання певних труднощів; навмисно-ухильницький тип: свідоме “ухилення” педагога від вирішення педагогічної ситуації; мимовільно-гальмівний тип: розгубленість і повне гальмування дій педагога; емоційний вибух: педагог діє втративши контроль над собою, своїми емоціями, поглиблюючи чи провокуючи конфлікт; неадекватний тип: педагог приховує свої почуття, не може трансформувати їх у педагогічно доцільні переживання та дії.

Індивідуалізація навчання (франц. *individualisation*, від лат. *individuum* – неподільне) – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей суб’єктів учіння, яка створює оптимальні умови для реалізації їх потенційних можливостей. Організаційними варіантами індивідуалізації є: диференціація навчання (утворення відносно гомогенних груп (класи, школи) на основі групування суб’єктів учіння за визначеними критеріями для навчання за різними навчальними планами); внутрішньогрупова (внутрішньокласна) індивідуалізація навчальної роботи в гетерогенній групі (класі); навчання в індивідуальному темпі: прискорено (акселерація), або уповільнено (ретардація).

Індивідуальний освітній маршрут – максимальне задоволення запитів учня, підвищення якості знань та вмінь, економія енергії та часу; диференційована освітня програма, що цілеспрямовано проектується і забезпечує учневі позиції суб’єкта вибору, розробки та реалізації освітньої програми за умов здійснення педагогами підтримки його самовизначення й самореалізації; одна з форм педагогічної підтримки особистісного та життєвого самовизначення вихованців, зорієнтована на пошук індивідуальних моделей соціалізації, що сприяють використанню внутрішніх сутнісних сил і можливостей; надання учневі права обирати навчальні програми й заклади з урахуванням інтересів; особиста програма дій учня на деякому відрізку його навчання. Метою І. о. м. є: формування та вдосконалення освітньої діяльності, створення умов для самореалізації та саморозвитку особистості, розширення спектру засобів та форм навчання, які

сприяють розвитку критичного мислення, навичок самостійної та дослідницької роботи, планування, аналізу, самоконтролю, ключових компетентностей.

Індивідуальний підхід – система педагогічних дій, спрямованих на максимальне врахування вікових та індивідуальних особливостей особистості з метою її всебічного та гармонічного розвитку; процес психолого-педагогічної допомоги особистості в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні; організація навчально-виховного процесу, в якому вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їх здатності до навчання; систематичний вплив на кожного учня з врахуванням його своєрідності, неповторності, потреб та перспектив; система, що включає ряд поетапних кроків, чинників середовища у роботі з учнями з метою отримання високих результатів їх розвитку; індивідуально-орієнтована допомога учневі в усвідомленні власних потреб, інтересів, цілей навчання, створенні умов для вільної реалізації здібностей і можливостей, підтримка у творчому саморозвитку. Етапами реалізації І. п. є: попереднє виявлення індивідуальних особливостей кожної особистості; уточнення, деталізація отриманих даних шляхом проведення безпосереднього дослідження різноманітних аспектів її розвитку; фіксація результатів, яка має поєднувати результати психолого-педагогічного обстеження; систематизація, узагальнення даних, що являє собою загальну картину особливостей, шляхів розвитку особистості, її сильних та слабких сторін; визначення завдань навчально-виховної роботи, що сприятиме всеохоплюючій роботі з максимальним впливом на особистість; вибір методів та засобів, які апелюють до індивідуально-психологічної природи особистості; визначення програми навчання та наповнення змісту, що передбачає варіювання відносно умов, інтересів та завдань; створення середовища, що становить собою комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних та інших умов, що забезпечують

організацію життєдіяльності суб'єктів навчання; практичне втілення І. п. в умовах навчального закладу; прогноз результатів, подальша профілактична та корекційно-розвивальна робота.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності – система способів, прийомів діяльності, яка проявляється в різних умовах її здійснення, обумовлюється специфікою діяльності, індивідуально-психологічними особливостями педагога; обумовлена типологічними особливостями стійка система способів діяльності, яка складається в особистості, яка прагне до найкращого здійснення даної діяльності; індивідуально-своєрідна система психологічних засобів, які свідомо чи стихійно використовує педагог з метою найкращого врівноваження власної індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності; цілісна система операцій, що забезпечує ефективну взаємодію вихователя з вихованцями і визначається цілями, завданнями професійної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога (ритмом діяльності, спілкування тощо). Структура І. с. п. д. охоплює мотиваційно-оцінний, змістово-когнітивний, операційно-діяльнісний компоненти. Аналіз стилів педагогічної діяльності в залежності від її характеру включає такі його аспекти: змістовні характеристики стилю (орієнтація педагога на процес чи результат діяльності); динамічні характеристики стилю (гнучкість, стійкість, вміння переключатися); результативність (рівень сформованості компетентностей суб'єктів учіння та розвиток власних).

Індивідуальний стиль професійної діяльності – цілісна система операцій, що забезпечують ефективну взаємодію вихователя з вихованцями і визначається цілями, завданнями інноваційної педагогічної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога.

Індивідуальність вчителя – багатоструктурне утворення, синтез психологічних структур вчителя як індивіда, особистості та суб'єкта педагогічної діяльності; унікальна, досить стійка якість, що дає змогу вчителю досягати високих результатів в мінливих умовах освітнього

середовища, вибирати прийнятні та результативні особисто для нього технології; індивідуальний стиль, стратегія і тактика професійної самореалізації. У структурі теоретичної моделі І. в. виділяється три основні тісно взаємопов'язані підструктури: індивіда (врахування вчителем різноманітних природних властивостей особистості (темпераменту, особливостей пізнавальних процесів, здібностей, емоційно-вольової сфери, здоров'я тощо), особистісна (формування системи професійно значимих якостей вчителя – ставлення до учня, навчального предмета, колег, педагогічної діяльності, професії; професійна спрямованість, специфіка виявлення акцентуацій характеру в професійній діяльності тощо), суб'єктна (система знань і раціональних прийомів самодетермінації й самореалізації, формує потребу й спроможність постійно регулювати власний професійний розвиток). Індивідні особливості вчителя становлять базову основу його професійної індивідуальності, а особистісно-суб'єктні – сутнісну. За всієї значимості природних основ професійна індивідуальність вчителя може сформуватися лише на соціальному рівні – особистісно-суб'єктному. Підструктури І. в. аналізують та описують за такою схемою: зміст, ситуації виявлення в педагогічній діяльності, критерії оцінки, практична модель, шляхи та способи розвитку особистісних і професійних властивостей. Встановлено основні вимоги до особистості, так і до діяльності вчителя: наявність цілісного гуманістичного світогляду, гуманістичних знань про природу людини, про глибинну екологію особистості, здатність будувати взаємодію з іншою людиною з позицій емпатії, толерантності; психологічна грамотність і культура; здатність і потреба вчителя в рефлексії власних якостей і вчинків та навчально-пізнавальної діяльності учнів; потреба і здатність педагога до особистісно-професійного саморозвитку; високий творчий потенціал; уміння розв'язувати життєві та професійні суперечності; здатність складати і реалізовувати індивідуальні особистісно-професійні програми розвитку для конкретного його етапу.

Інновативність (лат. innovatio – оновлення, зміна) – емоційно-оцінне ставлення до нововведень, відмінність у сприйнятливості суб'єктів до інновацій, нових ідей, досвіду. Ступенями та показниками інновативності освітнього процесу є: низький ступінь (модифікація – видозміна об'єкта або явища, що характеризується появою у нього нових ознак, властивостей при збереженні сутності), середня ступінь (імітація – копія апробованих інновацій), висока ступінь (інновація – нововведення, яке має високу ступінь новизни). Віднесення інноваційних намірів до відповідного типу за вказаними ознаками дозволяє: обрати найбільш раціональну організаційну структуру, яка підходить для конкретних умов реалізації інноваційного процесу; встановити методи планування, адекватні виду інноваційного процесу; визначити потреби в комунікації та інформації для конкретного виду нововведень; відпрацювати нові методи та методики оцінки ефективності інновацій; конкретизувати функціональні особливості завдань в ході реалізації інновації.

Інноватика – галузь знань, що вивчає питання методології й організації інноваційної діяльності, закономірності процесів розвитку, формування новацій, нововведень, управління змінами, подолання опору нововведенням, адаптації до них суб'єктів діяльності, використання та поширення інновацій, їх вплив на сферу конкуренції, на розвиток суспільства в цілому. І. є міждисциплінарною методологією особливого типу, яка забезпечує інтегрування знань, у процесі якого спеціальні науки (економіко-управлінські, соціологія, педагогіка, психологія, кібернетика, філософія та ін.) зберігають свою самостійність і специфічність, але їх теоретичні концепції та фактичні дані об'єднуються навколо методів дослідження проблем інновацій та інноваційної діяльності, інтегруючи різноманітні наукові знання з метою підвищення їх практичної ефективності. ВІ. виокремлюється дві взаємодоповнюючі складові: теоретична інноватика та прикладна. Перша складова вирішує проблеми створення і розвитку наукової методології І., синтезу інноваційно складних організаційно-технічних систем

(нових знань, ідей, технологій, винаходів, відкриттів). Прикладна І. вирішує проблеми планування, організації і реалізації нововведень.

Інноватика педагогічна – галузь знань про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій, метою яких є формування високоадаптованої до змін творчої особистості, забезпечення адекватності навчально-виховного процесу та його результатів вимогам суспільства. Одним із найголовніших аспектів І. п. є новизна педагогічного засобу як результат творчого процесу. Рівнями новизни є: абсолютно нове (охоплює принципово не відомі раніше новації, які внаслідок їх реалізації стають радикальними нововведеннями (інноваціями), зафіксоване за відсутності аналогів, прототипів конкретному нововведенню), відносна новизна (виявляється як часткова новизна – оновлення одного з елементів системи, коли вона стає новою в якомусь одному відношенні; умовна новизна, що виникає за незвичного поєднання відомих елементів; місцева новизна, особливістю якої є використання новації, що застосовувалася на інших об'єктах, у нових умовах), суб'єктивна новизна (коли об'єкт є новим для даного суб'єкта (суб'єктів) діяльності), псевдо новизна (підлаштування нововведень під морально та технологічно застарілі форми навчально-виховного процесу, формальна зміна найменувань педагогічних процесів, засобів, кон'юнктурне відтворення історичних форм навчальних закладів, формальне залучення до викладання титулованих науковців, керівників тощо).

Інноваційна активність – це цілеспрямована діяльність людства щодо створення, освоєння і впровадження наукомістких нововведень у розвиток сучасної науки і практики

Інноваційна діяльність – 1) це створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини; 2) найвищий ступінь педагогічної творчості, педагогічне винахідництво нового в педагогічній практиці, що спрямоване на формування творчої особистості, враховує

соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві й проявляється в ціле покладанні, визначенні мети, завдань, а також змісту і технологій інноваційного навчання; 3) діяльність з розробки, пошуку, освоєння і використання новведень, їх здійснення.

Інноваційна діяльність в системі освіти – вдосконалення чи оновлення освітньої практики шляхом створення, розповсюдження та освоєння нових ефективних способів і засобів досягнення встановлених цілей освіти.

Інноваційна компетентність педагога (лат. *competens (competentis)* – належний, відповідний) – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій: творча здатність генерувати нові педагогічні ідеї, високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина та різнобічність інтересів, толерантність, широта мислення, бажання працювати в команді та ін. До дій щодо розвитку І. к. п. відносять: вивчення досвіду інших навчальних закладів, талановитих педагогів-новаторів, знайомство з інноваційними освітніми технологіями, творче використання нововведень, порівняльний аналіз результатів педагогічної діяльності, проектування інноваційного змісту освіти, вивчення науково-методичної літератури, обговорення нових науково-методичних розробок, участь у науково-практичних конференціях та семінарах, науково-дослідній роботі, публікація результатів досліджень у наукових виданнях тощо.

Інноваційна культура педагога – інтегральна якісна характеристика педагога, формування якої обумовлено взаємодією фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання та соціальної потреби жити і творити для інших. Особистісно-моральна та професійна готовність педагога до інноваційної діяльності та способів її реалізації виявляється через систему відношень: емоційно-ціннісних (єдність цілей, мотивів, особистісних якостей, педагогічної етики), когнітивних (зміст інноваційної діяльності) та процесуальних (вміння і навички організації, управління та здійснення

інноваційної діяльності). Модель формування І. к. п. включає педагогічно доцільний комплекс стимулів, які спрямовані на розвиток педагогічного новаторського мислення, інтересу педагога до інноваційної діяльності; створення атмосфери творчої міжособистісної взаємодії суб'єктів навчального процесу; озброєння педагогів з алгоритмами здійснення інноваційної діяльності; осмислення і участь в інноваційній діяльності; активізація соціальної активності всіх учасників інноваційної діяльності, емоційного. І. к. п. виконує раціонально-праксіологічну, організаційно-впорядковуючу, описово-пояснювальну, прогностико-управлінську, евристико-пізнавальну і комунікативно-трансляційну функції.

Інноваційна мета освіти – створення сприятливих умов для творчості, реалізації природи суті, соціальних потреб людини.

Інноваційна освіта – система ідей, головною метою яких є збереження і розвиток творчого потенціалу людини; система ідей, підходів, методів, технологій, які у таких поєднаннях ще не використовувались, комплекс елементів чи окремі елементи освітнього процесу, які несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати проблеми освіти. Завдання І. о. полягає в забезпеченні реалізації положення про те, що освіта ХХІ століття – це освіта для людини, її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Інноваційна педагогічна діяльність – цілеспрямована педагогічна діяльність заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, зорієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування інноваційної педагогічної практики. Суб'єктами І. п. д. є педагоги, які працюють творчо, прагнуть до оновлення дидактичних та виховних засобів.

Педагоги-новатори такого типу є педагогами інноваційного спрямування. Їм властиві чітка мотивація інноваційної діяльності та викристалізована інноваційна позиція, здатність не лише включатися в інноваційні процеси, але й бути їх ініціатором. Критеріями інноваційної діяльності є: *Новизна*: Творчий підхід авторів до вирішення психолого-педагогічних завдань навчання й виховання; оригінальність; раціоналізація окремих елементів навчально-виховного процесу; новаторство. *Наукова достовірність*: Відповідність інновацій сучасним науково-педагогічним уявленням, закономірностям, теоріям, принципам. *Прогностичність*: Відповідність інновацій сучасним дидактичним вимогам; спрямованість на майбутнє; можливість прогнозування. *Ефективність*: Результативність інновацій; висока ефективність застосування в реальних умовах визначеного навчального закладу; стабільність і тривалість результатів у часі.

Інноваційна педагогічна технологія – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів. Структурою І. п. т. є: концептуальна основа; змістова частина навчання: цілі навчання – загальні та конкретні; зміст навчального матеріалу; процесуальна частина – технологічний процес: організація навчального процесу; методи та форми навчальної діяльності школярів; методи та форми роботи вчителя; діяльність учителя з управління процесом засвоєння матеріалу; діагностика навчального процесу. І. п. т. повинна відповідати основним методологічним вимогам (критеріям технологічності): концептуальності (філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети); системності (притаманні всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок всіх його частин, цілісність); можливості управління (діагностичне цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапна діагностика, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів); ефективності (існувати в конкурентних умовах і

повинні бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти); відтворюваності (використання (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших навчальних закладах, іншими суб'єктами); візуалізація. До основних І. п. т. відносяться: технології групової навчальної діяльності, індивідуалізації процесу навчання, особистісно зорієнтованого та проектного навчання, ігрові дослідницькі, інтегровані, мультимедійні та мережеві технології навчання, сугестивна технологія та ін.

Інноваційна поведінка педагога – сукупність зовнішніх проявів особистості педагога, в яких розкривається його “Я-концепція” (світовідчуття, світогляд, особистісні особливості), спрямовані на зміну складових сучасної системи освіти. За характером І. п. п., яка детермінується особливостями інноваційної діяльності, педагогів умовно можна виокремити у три групи: педагоги-винахідники – приходять до нового результату завдяки власним пошукам; педагоги-модернізатори – вдосконалюють і по-новому використовують елементи створених педагогічних технологій задля позитивного результату; педагоги-майстри – швидко сприймають і досконало використовують як традиційні, так і нові педагогічні засоби.

Інноваційна школа – навчально-виховний заклад, діяльність якого побудована на оригінальних (авторських) ідеях та технологіях. І. ш. умовно розподіляються на такі типи: школи, що одержали статус ліцею, гімназії, комплексу тощо або претендують на це, пропагують гуманістичний шлях розвитку; школи, які інтегровані з педагогічними ідеями Заходу (Монтессорі, Френе, Штейнер тощо); школи, що освоюють педагогічні системи Макаренка, Сухомлинського, Эльконіна-Давидова, Занкова та інших педагогів-новаторів; навчальні заклади, що обрали езотеричний шлях розвитку, об'єктивно знаходяться поза світською освітою; прагматичні школи, ті, які зберегли кращі традиції “радянської” школи; експериментальні школи; авангардні, пілотні школи, школи-лабораторії; пошукові школи з

виразною інноваційною інтенцією, внутрішнім прагненням до відновлення, знаходження власної позиції та пошуку шляхів реалізації особистості тощо.

Інноваційне навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна діяльність, яка ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості. Докорінна зміна традиційного способу життя породжує нові вимоги, які спонукають людину краще розуміти інших і світ загалом. У цьому контексті І. н. є механізмом формування суспільного і духовного життя людини. З урахуванням цього пріоритетними завданнями І. н. є навчання навчатися, навчання працювати, навчання співіснувати, навчання жити. І. н. має забезпечити кожному, хто навчається, широкі можливості для розвитку та підготовки до життя набуттям: знань про людину, природу і суспільство, що сприяють формуванню наукової картини світу як основи світогляду та орієнтації у виборі сфери майбутньої практичної діяльності; досвіду комунікативної, розумової, емоційної, фізичної, трудової діяльності, що сприяє формуванню основних інтелектуальних, трудових, організаційних і гігієнічних умінь та навичок, необхідних у повсякденному житті для участі у суспільному виробництві, продовженні освіти та самоосвіти; досвіду творчої діяльності, що відкриває простір для розвитку індивідуальних здібностей особистості і забезпечує її підготовку до життя в умовах змін соціально-економічного та науково-технічного характеру; досвіду суспільних і особистісних відносин, які готують молодь до активної участі в житті країни, створення сім'ї, планування особистого життя на основі ідеалів, моральних та естетичних цінностей сучасного суспільства.

Інноваційне середовище – педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення і реалізації інноваційного потенціалу навчального закладу; комплекс соціально-культурних і психолого-педагогічних чинників, спеціально-організованих педагогічних

умов забезпечення інноваційних перетворень, результатом взаємодії з якими є розвиток особистості. Основним принципом структурування І. с. є принцип керованого переходу від стихійної організації інноваційного пошуку до формування нових соціально-педагогічних умов управління інноваційним розвитком освіти. І. с. формується за параметрами – стратегічна спрямованість, широта охопленості, інтенсивність, формалізованість, упорядкованість, когерентність, інформаційність, професійність, соціально-культурна активність, які визначають перспективи розвитку І. с. навчального закладу, регіону, включеність суб'єктів освітнього процесу до реалізації нововведень, залучення до І. с. різних чинників, умов, впливів, надання інноваційним процесам загальноприйнятої форми (розробка програм, концепцій, використання діагностичних методик тощо), рівень керованості змінами в освіті, гармонійність інтеграції І. с. із запитами та потребами особистості, рівень інформаційного наповнення, інноваційну компетентність педагогів до змін, здатність впливати на соціокультурне середовище тощо.

Інноваційний досвід – результат діяльності педагогів, педагогічних колективів навчальних закладів, яка спрямована на здійснення позитивних змін в освітній практиці, вирішення актуальних проблем освітнього середовища, використання інноваційних організаційних проєктів, авторських (індивідуальних та колективних) науково-методичних розробок.

Інноваційний ЗНЗ – заклад освіти, в якому постійно вносяться якісно нові елементи, створюючи та використовуючи при цьому інтелектуальний продукт, доводяться нові оригінальні ідеї до реалізації їх вигляді освітніх систем, програм, технологій, освітніх послуг.

Інноваційний потенціал навчального закладу – здатність навчально-виховного закладу створювати, сприймати, реалізовувати нововведення та своєчасно позбавлятися від застарілого, педагогічно недоцільного; перехід на нові освітні стандарти, інтеграція у європейський та світовий освітній простір, планування освітніх змін; забезпечення умов для інноваційної діяльності, до яких належать нормативно-правові, кадрові, організаційно-

управлінські, фінансові, інформаційні, технологічні ресурси; сприятлива соціально-психологічна атмосфера, готовність педагогів до інноваційної діяльності; подолання опору змінам, постійне оцінювання та критичний розгляд можливих шляхів досягнення поставлених цілей, вибір об'єктів управління та здійснення управлінських рішень, які забезпечують ефективну адаптацію до несподіваних змін процесів управління, навчання та виховання, професійного і творчого зростання кадрів; розвиток інформаційного поля інноваційного простору навчального закладу, рівня зовнішніх та внутрішніх комунікаційних зв'язків; підвищення ефективності моніторингових досліджень ходу та результативності інноваційних процесів; інтенсифікація інноваційних процесів через стимулювання ризику, підтримку ініціатив, створення атмосфери інноваційного середовища; забезпечення системності, організованості (етапність, процедурність) інноваційних процесів тощо.

Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, що виражає його готовність удосконалювати педагогічну діяльність та обумовлюється його професійною установкою на досягнення пріоритетних завдань освіти, вміннями проектувати та моделювати інноваційні ідеї на практиці, свободою педагогічних дій у використанні інноваційних технологій, новим розумінням цінностей освіти, прагненням до змін. Наявність І. п. п. визначають такі чинники: творча здатність генерувати нові ідеї, високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів, відкритість особистості педагога новому і сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення. Критеріями готовності педагога до інноваційної діяльності є: усвідомлення необхідності інноваційної діяльності, творча діяльність щодо продукування новацій, упевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення, принесуть позитивний результат, узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю, спроможність долати творчі невдачі, органічність поєднання інноваційної діяльності,

особистої, фахової та педагогічної культури, рівень психолого-педагогічної та методичної компетентності в галузі інноваційної діяльності, позитивне сприйняття, переосмислення минулого досвіду і його залучення до розробки інновації. І. п. п. розвивається у процесі пошуку (створення), освоєння та реалізації нововведень, аналізу та творчого вирішення педагогічних ситуацій, рефлексії (саморефлексії).

Інноваційний прогностичний характер управління освітнім закладом – введення в управлінський цикл таких змін, які спрямовані на визначення перспектив розвитку освітньої системи та її радикальне оновлення: діагностика стану проблем і виявлення проблемних полів, побудова концепції перетворення і проектування, програмування діяльності, моделювання й корекція моделі, її адаптація і тиражування результатів.

Інноваційний процес – комплексна діяльність по створенню, освоєнню, використанню та розповсюдженню нововведень.

Інноваційний розвиток освіти – безперервний процес якісних змін в освіті, які прискорено відбуваються завдяки впровадженню інновацій і дозволяють своєчасно реагувати на виклики суспільства та спрямовані на забезпечення швидкого оновлення знань, високої освіченості суб'єктів навчання, пристосування до життєдіяльності в суспільстві знань, підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів, забезпечення конкурентоспроможності навчальних закладів на міжнародному рівні.

Інноваційні ідеї – ідеї, які засновані на новому знанні про процеси людського розвитку та пропонують нові теоретичні підходи до розв'язання педагогічних проблем, конкретні практичні технології отримання високих результатів. Виокремлюються такі джерела інноваційних ідей: раптові події для навчального закладу, галузі (несподіваний успіх або несподівана зовнішня подія, несподівана невдача); неконгруентність – невідповідність між реальністю та уявленнями про неї; нововведення, що ґрунтуються на потребі технологічного процесу; раптові зміни у структурі галузі або ринку

праці; демографічні зміни; зміни у сприйманнях, настроях та ціннісних настановах; нові знання.

Провідними напрямками продукування І. і. є: фінансово-економічні інновації (комерціалізація освітніх послуг, диверсифікація джерел фінансування навчальних закладів); організаційно-управлінські інновації (впровадження принципів та методів менеджменту підприємницької організації, децентралізація структури управління, створення інтегрованих освітніх систем, інтернаціоналізація освітньої діяльності); структурно-функціональні інновації (перехід до неперервної освіти, диверсифікація форм, періодів навчання, впровадження нових спеціальностей та спеціалізацій, їх комбінування та інтегрування); освітньо-методологічні інновації (особистісно-орієнтований підхід, диференціація та індивідуалізація навчання, впровадження нових інформаційно-комунікаційних методів).

Інноваційність ідей визначається такими критеріями: новизна, що дає змогу визначити рівень їх оригінальності (розрізняють абсолютний, локально-абсолютний, умовний, та суб'єктивний рівні новизни); оптимальність, яка сприяє досягненню високих результатів за найменших витрат часу фізичних і розумових сил учасників педагогічного процесу; результативність та ефективність, що означає певну стійкість позитивних результатів педагогічної діяльності; можливість творчого застосування нових результатів у масовому досвіді, що передбачає придатність апробованого досвіду для масового упровадження в навчальних закладах.

Інноваційні механізми розвитку освіти – складові модернізації освіти, завданнями яких є системне управління інноваційними процесами в цілому, надання модернізації освіти характеру комплексної радикальної інноваційності, прискореного здійснення декларованих інноваційних перетворень у сфері освіти, що реалізуються через ініціативи засновників освітніх установ та відповідних структур державно-громадського управління як гарантів здійснення інноваційних проектів, що спрямовані на створення

освітніх середовищ на підпорядкованих територіях, сприятливих умов для впровадження принципів стратегічного інвестування та проектування інноваційного розвитку, формування державної, регіональної та муніципальної освітньої політики, оцінки якості освіти, встановлення ефективних соціально-економічних відносин між різними суб'єктами ринку освітніх послуг.

Інноваційні процеси в освіті – зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл; цілеспрямований процес змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації освітнього процесу до нових вимог, впровадження наукових досягнень в освітню практику, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду.

Інноваційні технології сукупність якісно нових чи оновлених форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, об'єднаних єдиною метою.

Інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому; векторна величина, яка характеризує інноваційний об'єкт чи процес через сукупність оцінок та ознак як нове явище, продукцію, технологію тощо; налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового; здатність традиційного знання продукувати нові сенси, характеристики, бути життєздатними та затребуваними у контексті сучасних запитів; принцип педагогіки, який забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку. Рівень І. – кількісне поняття, яке встановлює міру “інноваційності”. На мікрорівні (заклад, установа, підприємство) І. виявляється у розробленні та впровадженні техніко-технологічних та інформаційно-управлінських рішень. На макрорівні І. проявляється як результат покращення суспільних чи екологічних стандартів життя, впровадження нових соціально-політичних засад функціонування

державного управління за умови інфраструктурно-логістичної та фінансово-економічної складової інноваційної діяльності, яка є основною (формуальною) для усіх рівнів. І. освітнього середовища означає: модернізацію типів та структур навчальних закладів, форм та методів управління, оновлення змісту навчання і виховання, розробку та впровадження нових педагогічних технологій.

Інновація (лат. innovatio – оновлення, зміна) – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях. З огляду на сутнісні ознаки І. розглядається як процес і як продукт (результат). І. як процес означає часткову або масштабну зміну стану системи та відповідної діяльності. І. як результат передбачає процес створення (відтворення) нового – новації, яка з моменту впровадження стає нововведенням (інновацією).

Інновація освіти – цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог.

Інновація педагогічна – сукупність нових професійно-педагогічних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем сучасного виховання й навчання з позицій особистісно орієнтованої освіти.

Інсайт (з англ. - insight - проникливість) - 1) момент осяяння, здогаду, раптового зрозуміння. Здатність мислення, за якого у процесі розв'язання проблеми здійснюється уявне передбачення; 2) кульмінація інтуїтивного рішення, раптове знаходження нової ідеї, рішення.

Інтегровані інновації – інновації, що передбачають об'єднання інтенсивного та екстенсивного шляхів розвитку педагогічної системи за умови ретельного дослідження її невикористаних резервів, які виявляються на межі різнопланових, різнорівневих і різнохарактерних педагогічних підсистем та їх компонентів.

Інтенсивні інновації (франц. intensif, від лат. intensio – напруження, посилення) – інновації, які передбачають розвиток педагогічної системи за

рахунок внутрішніх резервів, спрямовані на досягнення бажаних результатів за рахунок якісних чинників: напруження внутрішніх інтелектуальних сил особистості, подолання формалізму в навчанні, перехід від догматичної до творчої організації навчальної праці на засадах високого рівня труднощів, швидкого темпу, провідної ролі теорії, урахування індивідуальних та вікових особливостей суб'єктів навчання.

Інтерактивні технології навчання – технології навчання, що побудовані на цілеспрямованій спеціально організованій груповій та міжгруповій діяльності, “зворотному зв'язку” між всіма суб'єктами навчального процесу з метою досягнення взаєморозуміння й корекції навчального і розвивального процесу, індивідуального стилю спілкування на основі рефлексивного аналізу. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, що сприяє формуванню у суб'єктів учіння навичок і вмінь; виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії та формуванню мотивації до навчальної діяльності, готовності до самовдосконалення, здатності критично мислити та приймати продумані рішення.

Інформатизація освіти (лат. informatio – пояснення) – одна з глобальних тенденцій розвитку освіти, пов'язана з розширенням застосування комп'ютерів, інформаційних мереж і технологій в освітній практиці. Цілями І. о. є: підвищення якості освіти через упровадження та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, забезпечення доступу до знань та даних, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей на базі індивідуалізації освіти, забезпечення випереджувального навчання.

Інформаційно-технологічне забезпечення – упорядкована сукупність інформації, яка необхідна для перебігу цього процесу та відповідні інформаційні ресурси (джерела інформації), засоби та технології здійснення

інформаційних процесів; педагогічна система, що включає дві самостійні і в той же час взаємопов'язані та взаємодоповнюючі складові – інформаційну та технологічну. Інформаційна складова реалізовує змістовний аспект інформаційно-технологічного забезпечення і включає: нормативні документи, інформаційне забезпечення діяльності педагога та інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів учіння, система контролю та оцінки їх знань. Технологічна складова включає технічні засоби інформатизації навчально-виховного процесу і технології їх застосування, науково обгрунтовані педагогічні методи та освітні технології, моделі суб'єктів учіння та їх навчально-пізнавальної діяльності, банк наукової і навчально-методичної інформації. Технічні засоби інформатизації процесу можуть містити педагогічні програмні продукти (навчальні та управлінські програми, комп'ютерні навчальні гри тощо), а також програми універсального призначення (Internet Explorer, текстові і графічні редактори, табличні процесори, математичні інтегровані середовища тощо). Організація та впровадження інформаційно-технологічного забезпечення з позицій системно-інформаційного, психолого-педагогічного, діяльнісного, контекстного, техніко-технологічного та управлінського підходів створює продуктивні умови прискорення пошуку інформації, її візуалізації, алгоритмізації вирішення професійно-педагогічних завдань, індивідуалізації та диференціації навчання, педагогічного мережевого спілкування, що сприяє вдосконаленню у суб'єктів учіння прийомів розумової діяльності (пошуку і збору інформації, аналізу, синтезу, абстрагування тощо), здатності до самовдосконалення, самоосвіти, самовиховання, самоконтролю та професійного саморозвитку.

К

Категорій вчителів за ставленням до нововведень (за Роджерсом):

- новатори – вчителі, які завжди першими сприймають все нове, сміливо його впроваджують і поширюють;
- вчителі, які першими здійснюють практичну (експериментальну) перевірку цінностей інновацій в кожній школі;
- помірковані, які дотримуються правила „золотої середини” і не сприймають нового до того часу, поки його не впровадять більшість колег;
- вчителі, які більше сумніваються, ніж вірять в нове, вони більше орієнтовані на старі технології, ніж на нові, а сприймають нове лише при загальній позитивній громадській думці;
- останню категорію складають вчителі, в яких дуже сильний зв'язок з традиційним, старим підходом до навчання і виховання, вони консервативні і відкидають все нове.

Кваліметрія – (від лат. *quails* – який за якістю та ...*метрія*) – наука про методи кількісної оцінки якості продукції. Її основні завдання: обґрунтування номенклатури показників якості, розробка методів визначення та оптимізації їх, принципів побудови узагальнених показників якості і обґрунтування умов використання їх в задачах стандартизації і управління якістю продукції.

Кваліметрія педагогічна – 1) напрям педагогічних досліджень, основним змістом якого є вимірювання та оцінка педагогічних параметрів та характеристик; 2) напрям педагогічних досліджень, спрямований на діагностику специфічних професійних якостей учителя (І.Підласий); 3) багатогранна галузь знань про якість освіти, що базується на вченні про кваліметрії людини і освіти в цілому. Її теоретичну основу становлять положення теорії вимірювання, моделювання та математичної статистики, в

той час як практичне застосування лежить переважно у сфері контролю та оцінки результатів навчально-пізнавальної діяльності, які були досягнуті учнями на певному етапі відповідно до запланованих цілей; 4) дисципліна, що вивчає методологію і проблематику кількісної оцінки якості педагогічних інновацій та педагогічної діяльності в цілому.

Кейс-технологія – це загальна назва технологій навчання, що представляють собою методи аналізу. Суть технології полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються "кейсом") для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень учнями з певного розділу навчальної дисципліни. З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики. Кейси (ситуаційні вправи) мають чітко визначений характер і мету. Як правило, вони пов'язані з проблемою чи ситуацією, яка існувала чи й зараз існує. При цьому проблема чи ситуація або вже мали якесь попереднє рішення, або їх вирішення є необхідним, а тому потребують аналізу. Кейс – це моделювання життєвої ситуації і те рішення, що знайде учасник кейса, може служити як відбиттям рівня компетентності й професіоналізму учасника, так і реальним рішенням проблеми. Як правило, кейси не мають єдиного рішення. Учасник завжди може придумати свій неповторний варіант рішення. Цінність кейс-технології полягає в тому, що вона одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, що необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми, а також вдало поєднує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що безумовно є діяльним і ефективним в реалізації сучасних завдань системи освіти. До кейс-технологій відносяться: метод ситуаційного аналізу, метод інциденту, метод розбору ділової кореспонденції, ігрове проектування, метод ситуаційно-рольових ігор, метод дискусії.

Кількісні дослідження – дослідження, у яких дослідники мають справу з величинами, що характеризують педагогічні явища і об'єкти. Кількісні значення зазначених величин отримують у процесі вимірювання.

Кінесика – сукупність форм невербального спілкування, які проявляються в рухах людського тіла – погляді, міміці, жестах, поставі, ході.

Класифікація педагогічних інновацій. Класифікація інновацій необхідна для з'ясування всебічної характеристики нововведення, пізнання, осмислення спільного і відмінного з іншими нововведеннями. Виокремити види педагогічних інновацій досить складно, тому що сфери освіти настільки тісно взаємопов'язані, взаємозумовлені та взаємозалежні, що новації в одній із них зумовлюють новації в будь-якій іншій. Класифікація педагогічних інновацій ще більше утруднюється з огляду на складність, комплексність і динамічність процесу навчання та виховання. Традиційно інновації в освіті поділяють на такі групи: 1. Залежно від сфери застосування: інновації у змісті освіти (оновлення змісту навчальних програм, підручників, посібників тощо); інновації в технології навчання та виховання (оновлення методик викладання та взаємодії у виховному процесі); інновації в організації педагогічного процесу (оновлення форм і засобів здійснення навчально-виховного процесу); інновації в управлінні освітою (оновлення структури, організації і керівництва освітніми закладами); інновації в освітній екології (архітектурне планування освітніх закладів, використання будівельних матеріалів, інтер'єр приміщень та ін.). 2. Залежно від масштабу перетворень: часткові (локальні, одиничні) нововведення, не пов'язані між собою; модульні нововведення (комплекс пов'язаних між собою часткових нововведень, що належать, наприклад, до однієї групи предметів, однієї вікової групи дітей тощо); системні нововведення (охоплюють весь навчально-виховний заклад). Вони передбачають перебудову всього закладу під певну ідею, концепцію або створення нового освітнього закладу на базі попереднього (наприклад, дитячий садок – школа, адаптивний дитячий садок, школа-лабораторія тощо). Для їх освоєння необхідне розроблення

програми розвитку навчально-виховного закладу. 3. Залежно від інноваційного потенціалу: модифікаційні нововведення (пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, видозміною, модернізацією того, що має аналог або прототип). Це може бути програма, методика, окрема розробка тощо. Модернізація може бути спрямована як на технологічний, так і на особистісний аспекти засобу, що оновлюється. Можна видозмінити відому методику чи застосувати її до нового предмета, а можна, виявивши свої особистісні якості, інакше її реалізувати, збагатити і цим суттєво підвищити її ефективність (наприклад, опорні конспекти українського педагога-новатора В. Шаталова, ідея яких була запропонована у 1933 р. російським психологом П. Гальперінім у працях про орієнтовані основи дій); комбінаторні нововведення (передбачають нове конструктивне поєднання елементів раніше відомих методик, які в такому варіанті ще не використовувались). Вони є не будь-яким поєднанням, а саме конструктивним, тобто таким, за якого з'являються нові системні властивості і які породжують новий ефект. Таким нововведенням можна вважати розроблену російською вчителькою Оленою Потаповою методику оптимізації навчання 6-7-річних дітей письма в три етапи, яка передбачає тренування дрібної мускулатури пальців (обведення, штрихування), роботу кількох аналізаторів, написання букви за допомогою трафарету. Кожний з елементів (етапів) є модифікованою інновацією (розминка спортсмена, підготовка голосового апарату співака – розспівування, буквені трафарети у М. Монтесорі та ін.). Поєднання цих елементів забезпечує каліграфічне письмо, підвищує орфографічне чуття дитини та економить 20-30 годин навчального часу для звукового аналізу слів і розвитку мовлення. Хоча окремо вони були відомі раніше, саме їх комбінація породила нову якість, тобто дала інтеграційний ефект, що виявився у формуванні розвинених навичок письма та економії часу порівняно з традиційними методиками; радикальні, або фундаментальні, глобальні, базові нововведення (вони, як правило, є відкриттями, найчастіше виникають у результаті творчої інтеграції і сприяють створенню принципово

нових навчальних засобів). Таким було запровадження класно-урочної системи, освоєння основ наук у Монтесорі-школах не шляхом окремого вивчення традиційних предметів (фізики, біології, історії та ін.), а через так званий мета-предмет – «космічне виховання». Динаміка, результативність, інші особливості процесу нововведення залежать від інноваційного потенціалу навчально-виховного закладу. Інноваційний потенціал навчально-виховного закладу – здатність навчально-виховного закладу створювати, сприймати, реалізовувати нововведення і своєчасно позбавлятися від застарілого, педагогічно недоцільного. Ця здатність переважно є наслідком творчих прагнень педагогічного колективу, його ставлення до нововведень.

4. Залежно від позиції щодо свого попередника: заміщуючі нововведення (їх запроваджують замість конкретного застарілого засобу). До них належать театральні, художні студії, спортивні секції, школи балету і танців тощо; скасовуючі нововведення (суть їх полягає у припиненні діяльності певних органів, об'єднання, у скасуванні форми роботи, програми без заміни їх іншими, якщо вони неперспективні з огляду на потреби розвитку навчального закладу або гальмують його); відкриваючі нововведення (передбачають освоєння нової програми, нового виду освітніх послуг, нової технології тощо). Наприклад, комп'ютеризація освітнього процесу, перехід до нових інформаційних технологій; ретровведення (освоєння в навчально-виховному закладі нового, яке існувало в педагогічній практиці раніше). Як правило, воно тривалий час не використовувалося, колись було відмінено помилково чи втратило свою актуальність у тодішніх умовах. Такими ретровведеннями можна вважати вивчення у сучасних школах історії різних релігій, запровадження курсів логіки, психології, риторики, давніх мов тощо.

5. Залежно від місця появи: нововведення в науці (оновлення педагогічної теорії); нововведення в практиці (оновлення педагогічної практики).

6. Залежно від часу появи: історичні нововведення (відродження історико-педагогічної спадщини в нових умовах); сучасні нововведення (інновації сьогодення).

7. Залежно від рівня очікування, прогнозування і планування:

очікувані (планові) нововведення; неочікувані (незаплановані) нововведення.

8. Залежно від галузі педагогічного знання: виховні нововведення (у галузі виховання); дидактичні нововведення (у галузі навчання); історико-педагогічні нововведення (у галузі історії педагогіки) тощо. Типології педагогічних нововведень вибудовані на основі різноманітних підходів. Тому одне й те саме нововведення може з'явитися в різних типологічних групах (у двох і більше) залежно від того, яка його ознака буде в конкретному випадку взята до уваги.

Когнітивна модель – модель здібностей і характеристик учня, що дозволяє персональному тьютору впливати на нього як на елемент системи для досягнення цілей навчання. Інструментом для побудови когнітивної моделі користувача є діагностика індивідуальних особливостей пізнавальних процесів користувача.

Колоквіум – одна з форм навчальних занять, бесіда викладача зі студентами з метою виявлення рівня знань.

Комбінаторні (лат. *combinatio* – з'єдную, поєдную) **нововведення** – нововведення, що передбачають нове конструктивне поєднання елементів відомих методик.

Комп'ютеризація освіти – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на формування в системі освіти комп'ютерно-технологічної платформи процесу інформатизації освіти.

Комп'ютерні відеоконференції – відео конференції із застосуванням персонального комп'ютера, що має швидке Інтернет-з'єднання, мікрофон і цифрову відеокамеру.

Комп'ютерні технології – сукупність прийомів і методів передачі інформації студенту, контроль сприйняття, переробки та використання отриманих знань у реальному житті за допомогою комп'ютерів.

Компетентнісний підхід – є втіленням інноваційного процесу в освіту; це не лише засіб оновлення змісту освіти, але і як механізм приведення його у відповідність з вимогами сучасності; дозволяє перемістити акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в особистості здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання та досвіт у різних життєвих ситуаціях; забезпечує спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, якими мають оволодіти як учні, так і студенти під час навчання.

Компетентність – 1) це рівні професійної педагогічної майстерності, які є інтегральним багаторівневим особистісним новоутворенням, що характеризує ступінь підготовленості до діяльності; 2) екзистанціональна властивість людини, що є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти. Компетентність як властивість індивіда існує в різних формах – як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєздатності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей тощо; 3) інтегральне утворення, куди входить система теоретичних знань, практичних умінь, соціально значущих і професійно важливих якостей, набутого досвіду, взаємозв'язок яких забезпечує результативність професійної діяльності вчителя, тобто володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне відношення до неї й до предмету діяльності; 4) сукупність особистісних якостей студента (ціннісно-змістових орієнтацій, знань, умінь, навичок, задатків), зумовлених досвідом його діяльності у визначеній соціально й особистісно значущій сфері; оволодіння студентом відповідною компетенцією (компетенціями), яке включає його особистісне ставлення до неї як до предмету діяльності. **Види компетентностей:** *Професійна компетентність педагога* – єдність професійних знань, умінь та психологічних якостей, які забезпечують високий рівень їхньої професійної діяльності, а до основних її складових

включає спеціальну, особистісну, індивідуальну та екстремальну професійні компетентності. **Професійно-педагогічна компетентність** – це здатність педагога перетворювати спеціальність, носієм якої він є, у засіб формування особистості з урахуванням обмежень і приписів стосовно навчально-виховного процесу та відповідно до вимог педагогічної норми, у якій він здійснюється; це сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою кращого вирішення педагогічних завдань. **Психолого-педагогічна компетентність учителя** – це узгодженість між знаннями, практичними вміннями й реальною поведінкою педагога в його діяльності. Психолого-педагогічна компетентність учителя виокремлює її структурні елементи: дидактичну, методичну, біографічну, діагностичну, прогностичну, професіографічну, спеціально-предметну, психофізіологічну, регламентно-нормативну, управлінську, комунікативну, акмеологічну та аутопсихологічну компетентності.

Компетенція – 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи; 3) сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються відповідно до певного кола предметів і процесів, і необхідні для якісної продуктивної діяльності відносно них; 4) задана соціальна вимога (норма) до освітньої підготовки студента, необхідна для його якісної продуктивної діяльності у визначеній сфері.

Консиліум педагогічний – (від лат. consilium – нарада, засідання) – нарада педагогів і психологів для з'ясування причин різних систематичних відхилень у поведінці виховання й визначення науково-обґрунтованих заходів його перевиховання.

Конструювання педагогічне (створення конструкта) – деталізація освітнього чи педагогічного проекту, що наближає його до використання в конкретних умовах реальними учасниками педагогічного процесу.

Контекстне навчання – навчання, у якому за допомоги всієї системи дидактичних засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем накладено на основу цієї діяльності.

Контент-аналіз – (від англ. contents – зміст) – метод дослідження, який використовується в педагогіці. Полягає у виявленні та оцінці специфічних характеристик текстів та ін., носіїв інформації (відеозаписів, теле- і радіопередач, інтерв'ю, відповідей на відкриті питання, дитячих робіт, шкільної документації тощо. **К-а** дає можливість виявляти в текстах окремі психолого-педагогічні характеристики особистості, колективу тощо.

Концепція педагогічна – 1) складна, цілеспрямована, динамічна система фундаментальних знань про педагогічний феномен, що повно і всебічно розкриває його сутність, зміст, особливості, а також технологію оперування з ним в умовах сучасної освіти. Композиційний виклад педагогічної концепції як системи наукових знань і як форми подання результатів досліджень має містити наступні розділи: 1) загальні положення; 2) понятійно-категоріальний апарат; 3) теоретико-методологічні основи; 4) ядро; 5) змістовно-смісловне наповнення; 6) педагогічні умови ефективного функціонування і розвитку досліджуваного феномена; 7) верифікація.

Кооперативне навчання (від англ. cooperative learning) – це навчання учнів у невеликих групах, що базується на трьох основних принципах: заохочування – отримання всією групою однієї на всіх бальної оцінки, якогось сертифікату, відзнаки, похвали або іншого виду оцінки їх спільної діяльності; індивідуалізації – виконання кожним учнем своєї частки загальної справи і персональна відповідальність кожного учня за всіх і невдачі групи; рівних можливостей – принесення кожним учнем групи балів до загальної скарбнички команди, зроблених шляхом покращення власних попередніх результатів (оскільки саме цей показник, а не успіх порівняно з іншими учнями, є вирішальним у нарахуванні балів).

Координатор – спеціаліст, який здійснює спільне керівництво навчальним процесом, координує навчальні плани, графіки проведення занять, здійснює зв'язок поточних організаційних питань.

Корпоративний тренінг – спеціально-розроблена і адаптована програма навчання, що здійснюється із співробітниками шляхом використання методик комплексного занурення з урахуванням специфіки діяльності й обліку соціально-психологічних особливостей колективу.

Коучинг – 1) метод безпосереднього навчання співробітників більш досвідченими працівниками у процесі роботи; 2) форма індивідуального наставництва, консультування.

Креативна особистість – особистість, яка має внутрішні передумови (особистісні утворення, нейрофізіологічні задатки, специфіку когнітивної сфери), що забезпечують її творчу активність.

Креативність (лат. *creatio (creationis)* – створення) – стійка властивість індивіда, що обумовлює здатність виявляти соціально значущу творчу активність; рівень творчої обдарованості, здатності до творчості.

Критерій – (від [лат. *critērium*](#) – засіб судження) – мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації.

Критерій оптимальності – (лат. *optimus* - найкращий) – показник, за яким здійснюється оцінювання можливих варіантів (альтернатив) розвитку процесу і вибір найкращого з них. У педагогіці цей показник завжди комплексний, оскільки складно диференціювати причини і наслідки педагогічних процесів.

Критерій якості об'єкта – показник, що характеризує властивість (якість) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним із способів вимірювання або за експертним методом.

Критерії впровадження інновацій у навчально-виховний процес:

- доцільність – сприяння вирішенню педагогічних завдань підвищення ефективності навчання; відповідність наявним умовам для впровадження;

- навчальна і вихована ефективність – можливість використання інновацій для організації цілеспрямованого навчально-виховного процесу; відповідність можливостям педагога; його досвіду, педагогічним здібностям, рівню наполегливості, особистісним якостям;
- доступність – відповідність використання інновацій навчальним можливостям учнів: інтелектуальним, віковим, психологічним, рівню підготовленості;
- творчість – можливість творчого використання інновацій для активізації пізнавальної діяльності учнів за допомогою реалізації проблемно-пошукових методів, дослідницької діяльності, інших інноваційних методів навчання;
- техніко-економічні та дидактичні можливості – можливість створення матеріально-технічного та дидактичного забезпечення, пов'язаного із впровадженням інновацій.

Критерії ефективності інноваційної діяльності вчителя: творче сприйняття педагогічних інновацій; творча активність; методологічна й технологічна готовність до введення інновацій; педагогічне інноваційне мислення; культура спілкування.

Курсові проекти (роботи) – виконуються з метою закріплення, поглиблення та узагальнення знань, одержаних під час навчання та їхнього застосування для комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Тематика курсових проектів (робіт) має тісно пов'язуватися з потребами конкретного фаху. Захист курсового проекту (роботи) проводиться перед комісією у складі двох-трьох викладачів кафедри (предметної або циклової комісії) за участю керівника курсового проекту (роботи).

Л

Лекція – (від лат. lectio – читання) – 1) публічний виступ з певного питання; 2) одна з основних форм поширення наукових знань; 3) виклад програмної теми навчального предмета або проблеми (навчальна академічна лекція).

Ліцензія – спеціальний дозвіл, отриманий від державних органів на різні види діяльності, в тому числі освітню.

Ліцензування – (від лат. licentia – право, дозвіл) – процедура визначення спроможності навчального закладу певного типу проводити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного й матеріально-технічного забезпечення.

Ліцензування освітнього закладу – (від лат. licentia – право, дозвіл) – проведення експертизи і прийняття рішення про видачу або відмову у видачі навчальному закладу ліцензії на здійснення освітньої діяльності відповідно до поданої заяви. Проводиться державними органами управління освіти або органами місцевого самоврядування метою реалізації державної політики в галузі освіти, регулювання умов здійснення освітнього процесу, захисту прав громадян на отримання освіти, створення правових гарантій для вільного функціонування й розвитку освітніх закладів різних організаційно-правових форм.

М

Магістр – (від лат. magister – начальник, учитель) – академічний ступінь, що присвоюється у вищих навчальних закладах.

Магістратура – (від лат. *magistatus* – сановник, начальник) – керівний орган у вищих навчальних закладах, що здійснює підготовку магістрів.

Масовий інноваційний досвід – досвід, що передбачає особисте продукування (вироблення, винахід, вигадку, здогад тощо) ідей. Цей досвід може бути поєднаний з науковим консультуванням, вивченням літератури, уявним експериментуванням, проведенням мозкових штурмів, організаційно-діяльнісних, рефлексивно-рольових та інших інноваційних ігор, у процесі яких виникають ідеї, структури, розробки, алгоритми, програми розвитку.

Медіа-освіта – (англ. *media education*) – напрям у педагогіці, що виступає за вивчення закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео тощо). Основні завдання «медіа-освіти»: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчити людину розуміти її, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, опановувати способами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів. У вітчизняних публікаціях термін «медіа-освіта» став вживатися з 1987 р.

Мета – передбачення у свідомості результату, на здобуття якого спрямована діяльність окремої людини, групи або всього суспільства. Категорія *M.* у вигляді логічної моделі фіксує бажане, до чого прагне людина, що є для неї взірцем у певному виді діяльності, а отже, є активним фактором людської свідомості. *M.* тісно пов'язана з засобами її досягнення. *M.* має винятково важливе значення для спрямування, організації діяльності, постановки конкретних завдань.

Мета інноваційного навчання: розвивати в учнів можливості творчо освоювати новий досвід. Основою такого освоєння є цілеспрямоване формування творчого та критичного мислення, досвіду та інструментарію навчально-пошукової діяльності, рольового та імітаційного моделювання, пошуку та визначення власного особистісного сенсу й ціннісних відносин.

Мета освіти – освітній ідеал, що задається соціальним замовленням і реалізований через різні підходи. Екстенсивна модель **М. о.** – передача

якомога повнішого обсягу накопиченого досвіду, культурних досягнень, допомога учневі у самовизначенні на цьому культурному базисі. Продуктивна модель – підготовка учнів до тих видів діяльності, котрими йому належить займатися, і до тієї структури зайнятості, яка підтримує розвиток соціального суспільства і його власний розвиток. Інтенсивна модель – підготовка учнів на основі розвитку їх універсальних якостей не тільки до освоєння певних знань, а й до постійного їх вдосконалення та розвитку власних творчих потенцій.

Метатехнології – загально педагогічні технології, які охоплюють цілісний навчальний процес у країні, регіоні, начальному закладі.

Метод – (від грец. *methodos* – шлях до чого-небудь) 1) спосіб пізнання дійсності і її відтворення в мисленні; 2) спосіб, прийом або система прийомів для досягнення якої-небудь мети, для виконання певної операції.

Метод групових експертних оцінок (метод Дельфі) – метод, що передбачає проведення експертизи групою експертів за певним алгоритмом.

Метод демонстрацій – ознайомлення учнів (студентів) із явищами, процесами, об'єктами в їхньому природному.

Метод ділових ігор – метод, який полягає у тому, що викладач складає сценарій гри, розподіляє між учнями ролі, визначає для кожного учасника правило, повноваження, обов'язки, масштаби управління.

Метод ілюстрацій – передбачає показ предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, малюнків, схем, репродукцій, пласких моделей тощо.

Метод мозкового штурму – 1) метод, що сприяє подоланню психологічної інерції продукуванням максимальної кількості нових ідей у мінімальний термін; 2) метод колективного пошуку нетрадиційних шляхів розв'язання проблем.

Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємодії вчителів й учнів, за допомогою якого вирішуються проблеми освіти, виховання й розвитку у процесі навчання; 2) упорядкована за певними принципами система

цілеспрямованих послідовних дій суб'єктів навчання над свідомо визначеним предметом діяльності із застосуванням відповідних засобів, внаслідок чого отримують очікувані результати навчання; 3) цілеспрямований спосіб взаємопов'язаної діяльності педагога й учня по досягненню цілей навчання.

Метод презентацій – метод представлення досягнень, результатів або викладення матеріалу, що вимагає унаочнення в максимальному обсязі.

Метод проектів – 1) технологія, що включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю. **Види п.:** продукційний (створення чогось), консультаційний (естетичне пізнання), проблемний (подолання інтелектуальних труднощів), діяльнісний (досягнення вмінь і навичок у будь-якій діяльності). 2) організація навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань-проектів.

Метод синектики – його творцем є американський психолог Вільям-Джеймс Гордон. Полягає цей метод у створенні групи людей різних спеціальностей задля пошуку творчих рішень шляхом необмеженого тренування уяви і об'єднання неумісних елементів. Такі групи називають синектичними (грец. *Synektike* – об'єднання різнорідних елементів). Синектика була розроблена наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. наос нові застосування методу групової генерації ідеї (мозкового штурму).

Методика педагогічного дослідження – сукупність прийомів, способів організації і регуляції педагогічного дослідження, порядок їх застосування й інтерпретації одержаних результатів при досягненні певної наукової мети.

Механізми управління нововведеннями – інтеграційна сукупність елементів процесу управління та відношень між органом управління, навчальними закладами та педагогами, в основі якої лежить вплив суб'єкта на об'єкт управління. Такий комплекс управління складається з інформаційних, організаційних зв'язків, взаємодії різних елементів керівної системи.

Мікротехнології – технології, спрямовані на розв'язання вузьких оперативних задач, які відносяться до індивідуальної взаємодії або самовпливу суб'єктів педагогічного процесу.

Моделювання – (від франц. modeler – ліпити, формувати) – 1) метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта досліджень (оригінала) іншим, подібним до нього (моделлю); 2) наочне представлення різними способами (макет, графіка, комп'ютерні моделі) системи, структури, пристроїв процесу для аналізу й обговорення.

Моделювання педагогічне – складання проекту виховного заходу педагогом у власному уявленні: сценарії, ролі, виховні завдання, варіанти залучення всіх учнів, передбачення результату.

Моделювання професійної діяльності в навчальному процесі – метод формування змісту навчання у вигляді комплексу завдань, завдань та вправ, що в сукупності повністю відображають професійну діяльність від визначення мети до самоконтролю та аналізу результатів як за основними професійними функціями, так і за їх елементами. Моделювання професійної діяльності в навчальному процесі передбачає виявлення типових професійних завдань, розробку на їх основі відповідних навчально-виробничих завдань, визначення їх ролі у змісті навчання, вибір доцільних форм, методів і засобів реалізації структурних елементів моделі.

Модель – (від лат. modulus – міра) – 1) зразок, примірник чого-небудь; 2) схема для пояснення якогось явища або процесу.

Модернізація – (від франц. modernisation – оновлення) – 1) оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, переробка відповідно до сучасних вимог; 2) штучне перенесення сучасних понять, термінології тощо на минулі часи, яким це не властиво.

Модифікаційні нововведення – (від лат. modifіco – встановлюю міру) – нововведення, пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, видозміною, модернізацією тощо, що має аналог або прототип (програма, методика, окрема розробка тощо).

Модуль – (від лат. *modulus* – міра) 1) назва важливого коефіцієнта чи величини; 2) частина будови, що слугує одиницею вимірювання; 3) уніфікований функціональний вузол у вигляді пакета деталей (модуль у комп'ютерних системах, у космічному кораблі тощо).

Модуль у педагогіці – це функціональний, логічно зумовлений вузол навчально-виховного процесу, завершений блок дидактично адаптованої інформації.

Модульне навчання – (лат. *modulus* – міра) – 1) назва важливого коефіцієнта чи величини; 2) частина будови, що служить одиницею вимірювання; 3) уніфікований функціональний вузол у вигляді пакета деталей (модуль у комп'ютерних системах, в космічному кораблі); у педагогіці – така організація навчального процесу, яка скерована на засвоєння довершеного блоку адаптованої інформації і забезпечує оптимальні умови соціально-особистісного зросту учасників педагогічного процесу;

– це інтеграція різних видів та форм навчання, узгоджених у часі та упорядкованих в єдиний комплекс. Воно являє собою систему розгортання всіх етапів навчання – учення, інтегрує в собі оптимальну структуру принципів і педагогічних технологій, отримання результатів роботи учасників педагогічної взаємодії. В цілому, модульне навчання сприяє ефективній організації навчально-виховного процесу.

Модульні та локальні інноваційні педагогічні технології (лат. *modulus* – міра) і локальні (лат. *localus* – місцевий, властивий певному місцю) технології, спрямовані на удосконалення певної частини педагогічного процесу, в якому модулем є самостійна функціональна частина. Локальні технології охоплюють лише окремі ланки педагогічного процесу і не пов'язані між собою. Модульні та локальні інноваційні технології використовуються як самостійні або як такі, що становлять елементи системних технологій.

Модульні нововведення (лат. *modulus* – міра) – комплекс часткових взаємопов'язаних нововведень стосовно певної групи предметів, вікової групи дітей тощо.

Мозкова атака – 1) організований процес генерування ідей у результаті безперешкодного і відкритого обговорення проблеми; 2) спосіб одержання від групи осіб великої кількості ідей за короткий проміжок часу.

Мозковий штурм – метод колективного обговорення, пошук рішення, який здійснюється шляхом вільного обговорення думки всіх учасників.

Моніторинг – (від англ. *monitoring*, від лат. *monitor* – той, хто наглядає, спостерігає) – 1) спостереження, оцінка і прогноз стану навколишнього середовища у зв'язку з господарською діяльністю людини; 2) збір інформації засобами масової комунікації; 3) спостереження за навчальним і виховним процесами з метою виявлення їх відповідності бажаному результату чи попереднім припущенням.

Моніторинг інноваційної діяльності – систематичний збір, обробка й аналіз інформації про перебіг інноваційних процесів, практичні наслідки заходів держави щодо стимулювання і регулювання інноваційної діяльності у країні, результати реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Моніторинг якості освіти – (лат. *monitor* — нагадуючий, наглядаючий) – постійне відстежування певного процесу в освіті з метою виявлення його відповідності бажаному результату або початковим припущенням. Елементами М. в о. є форми поточної, проміжної і підсумкової атестації, складання графіків і звітів, проведення педагогічних рад, консиліумів тощо.

Мотив – (від франц. *motif*, від лат. *moveo* – рухаю) – 1) Спонукальна причина дій і вчинків людини.

Мотивація 1) система взаємопов'язаних і супідрядних мотивів діяльності людини; 2) сукупність спонукань, які викликають певну активність людини і приводять його до вчинення певних конкретних дій, що визначають загальну спрямованість особистості.

Мультикультурна (лат. multum – багато і ...культура) **освіта** – освіта, спрямована на збереження і розвиток культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності певного суспільства, на передавання їх та інноваційних новоутворень молодому поколінню.

Мультимедіа (англ. Multimedia – мультимедіа) – 1) системи, що підтримують інтерактивне використання цифрового тексту, аудіо, нерухомих зображень, відео і графіки; 2) комбінування різних форм представлення інформації на одному носіїві, наприклад текстової, звукової і графічної анімації і відео.

Мультимедіакурс – це комплекс логічно пов'язаних структурованих дидактичних одиниць, представлених у цифровій й аналітичній форм, що містить усі компоненти навчального процесу.

Мультимедіа-лекція – записана на відео і відцифрована лекція викладача, доповнена електронною дошкою та іншими засобами, які посилюють ефект сприйняття навчального матеріалу.

Мультимедійне навчальне середовище – набір інтегрованих матеріалів на різних носіях (аудіо, відео, веб-ресурси, CD-ROM) і методик їх комплексного використання.

Мультимедійні ігри – ігри, у яких гравець взаємодіє з віртуальним середовищем, побудованим комп'ютером. Стан віртуального середовища передається гравцеві за допомогою різних способів передачі інформації (аудіальний, візуальний, тактильний).

Мультимедійні технології – це технологія, яка дозволяє за допомогою комп'ютера інтегрувати, обробляти і водночас відтворювати різноманітні типи сигналів, різні середовища, засоби і способи обміну даними, відомостями. Основними перевагами М.Т. вважається розширення можливостей, вдосконалення методів доступу до матеріалів, більша наочність опановуваного матеріалу.

Н

Навички – 1) дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними. Види Н.: рухові, мислительні, мовні, інтелектуальні, сенсорні, перцептивні тощо; 2) дії, які виконуються під час здійснення певної діяльності, а завдяки багаторазовим повторенням стають автоматичними і виконуються без усвідомленого контролю.

Навчальна дискусія – метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми для встановлення істини шляхом зіставлення різних думок.

Навчальна інноваційна технологія – добір операцій та дій педагога з учнем, в результаті яких суттєво поліпшується мотивація учнів до навчального процесу.

Навчальне заняття – 1) проміжок часу, протягом якого учні займаються певною навчальною дисципліною (Л.В. Єгорова); 2) форма організації навчання з групою учнів певного віку, постійного складу, заняття за сталим розкладом і з єдиною програмою навчання (М.Н. Скатін).

Навчальний елемент – автономний навчальний матеріал, призначений для засвоєння елементарної одиниці знання або вміння, що використовується для самонавчання під керівництвом викладача. Навчальний елемент починається з декларації про той об'єм знань, умінь, яким повинна оволодіти особистість, яка навчається, містить відповідний теоретичний матеріал, різні тести і вправи і, як правило, закінчується тестом «Перевірка досягнень», результати якого свідчать про рівень засвоєння знань, змісту певного матеріалу. Навчальні елементи групуються у змістові модулі, які є основними структурними одиницями навчального курсу (дисципліни).

Навчальний модуль – це цілісна функціональна одиниця, що оптимізує психолого-соціальний розвиток учня і вчителя. Психолого-дидактичними засобами реалізації навчального модуля є педагогічно-адаптована система понять у вигляді системи знань, духовних цінностей.

Навчальний проект – спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів, яка організована на основі спільної мети, має спільні методи й способи діяльності, спрямовані на досягнення спільного результату для розв’язання проблеми, важливої для всіх учасників проекту.

Навчальний процес – цілеспрямована взаємодія викладача й учня, під час якої розв’язуються освітні завдання, розвитку і виховання.

Навчальні мультимедіа (англ. Instructional Multimedia) – форма комп’ютерного навчання, що включає поєднання різних технологій мультимедіа, наприклад, звук, анімація, графіка, відео, текст, що дозволяє доставити зміст навчальних матеріалів цільовій аудиторії.

Навчально-методичне забезпечення – діяльність установи з планування, розробки і створення оптимальної системи засобів нормативного (програмно-методичного), навчально-методичного (навчального й довідкового), і діагностичного (контролюючого) забезпечення навчального процесу.

Навчання модульне – (від лат. *modulus* – міра) – організація навчального процесу, яка скерована на засвоєння цілісного блоку адаптованої інформації та забезпечує оптимальні умови соціально-особистісного зростання учасників педагогічного процесу.

Навчання проблемне – навчання, яке відрізняється тим, що вчитель створює певну пізнавальну ситуацію, допомагає учням виділити проблемне завдання, зрозуміти її і прийняти; організовує учнів на самостійне оволодіння новим обсягом знань, необхідним для вирішення завдань; пропонує широкий спектр використання набутих знань на практиці.

Напрямки інноваційних процесів в системі освіти :

- модернізація типів та структури освітніх навчальних закладів (приватні, державні, комунальні; ліцеї, гімназії, коледжі, колегіуми; авторські школи тощо);
- оновлення змісту навчання і виховання (розробка державних стандартів освіти; впровадження концепції виховання дітей та молоді на підставі

національної системи освіти; здійснення профілізації та індивідуалізація освітнього процесу; створення авторських навчальних програм, підручників, посібників тощо);

- розробка та апробування нових педагогічних технологій: розвивального, модульно-розвивального, диференційованого навчання; алгоритмізація навчально-виховного процесу; використання методів проектування і моделювання; комп'ютерні технології навчання і управління;
- зміна форм і методів навчання та виховання (впровадження діалогових форм спілкування суб'єктів навчально-виховної діяльності; проведення лекційних, семінарських занять; трансформування методів контролю знань та вмінь учнів; запровадження індикаторів, рейтингових систем оцінювання знань;
- виділення оновлених технології моделювання та проектування, які реалізуються через навчальні модулі;
- модернізація форм і методів управління сучасною школою (підвищення значимості менеджерської функції управління; утворення багатоваріативності моделей управління; оновлення форм управління).

Новаторство (лат. novator – оновлювач) – 1) нововведення, новизна; діяльність новаторів; 2) вищий ступінь педагогічної професійної майстерності, винахідництво нового в педагогічній практиці.

Новаторський педагогічний досвід — породжена радикально новою педагогічною ідеєю навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність.

Новизна – один із основних критеріїв оцінювання педагогічних досліджень; результат творчого процесу; властивість і самостійна цінність будь-якого нововведення. **Н.** має відносний характер як в особистісному, так і в історичному плані.

Нововведення – 1) комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу (новації); форма організації

інноваційної діяльності; 2) впровадження у виробництво новації, яка, в свою чергу, є кінцевим результатом наукової або винахідницької діяльності; 3) цілеспрямована зміна, яка вносить до середовища впровадження (організацію, регіон, суспільство і т. ін.) нові стабільні елементи; 4) такий суспільний, технологічний, економічний прогрес, який через практичне використання ідеї і винаходів веде до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій; 5) комплексний процес створення, поширення та використання нового педагогічного засобу для якісно кращого задоволення вже відомих суспільних потреб, процес його впровадження в окремому навчальному закладі з метою підвищення освітньо-виховної діяльності; 6) зміст можливих змін педагогічної дійсності, що ведуть до раніше невідомого стану, результату і які розвивають теорію і практику навчання і виховання; 7) цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище впровадження нові елементи; процес, що характеризує перехід будь-якої системи з одного стану в інший зі своїм життєвим циклом; 8) процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу для нової або кращого задоволення вже існуючої потреби людей; водночас це є процес змін, пов'язаний з внесенням даного нововведення у те соціальне та матеріальне середовище, в якому здійснюється його життєвий цикл.

Нововведення педагогічне – 1) зміст можливих змін педагогічної дійсності, що ведуть до раніше невідомого стану, результату, розвиваючи теорію і практику навчання і виховання; 2) комплексний процес створення, поширення та використання нового педагогічного заходу для якісно кращого задоволення вже відомих суспільних потреб, процес його впровадження в окремому навчальному закладі з метою підвищення ефективності освітньо-виховної діяльності; 3) цілеспрямовані зміни, які передбачають впровадження у певне середовище (організацію, навчальний заклад, суспільство тощо) нових, відносно стабільних, елементів.

О

Освітні інновації – новизна, що істотно змінює результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові:

- освітні, дидактичні, виховні системи;
- зміст освіти;
- освітні, педагогічні технології;
- методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання;
- технології управління навчальним закладом, системою освіти.

Особистісно зорієнтований підхід – один з провідних принципів історичної освіти, згідно з яким у центр навчально-виховного процесу ставляться інтереси особи – учня. Цей підхід передбачає: гуманне суб'єкт-суб'єктне співробітництво всіх учасників навчально-виховного процесу; діагностично-стимулювальний спосіб організації навчального пізнання; діяльнісно-комунікативну активність учнів (проектування індивідуальних досягнень в усіх видах пізнавальної діяльності); якомога повніше врахування в доборі змісту, методиках, стимулах навчання та системі оцінювання діапазону особистих потреб.

П

Парадигма – (дав.-гр. *παράδειγμα*, *paradeigma* – приклад, зразок) - це система знань і цінностей, що визначає пріоритети у виборі цілей та засобів їхніх досягнень, система цілісного осмислення пізнавальної та практичної діяльності.

Педагогіка співробітництва починає розвиватися з початку 80-х і до середини 90-х рр. ХХ ст., її головною метою стало зробити учня рівноправним учасником педагогічного процесу. Гуманно-оптимістична

педагогіка новаторів базувалася на повазі до індивідуальності кожного учня, партнерських відношеннях між вчителями та учнями і прагненні до їх духовної взаємодії. Часом її народження вважається 18 жовтня 1986 року, коли в «Учительській газеті» був опублікований головний документ педагогіки співробітництва, а його авторів стали називати новаторами. Меморандум учителів-експериментаторів «Педагогіка співробітництва» став програмним документом для всіх тих педагогів, хто розумів необхідність зміни професійного стилю відношень між вчителями, учнями та їх батьками на більш демократичний, важливість особистісного підходу, свободи вибору, відходу від педагогіки примусу.

Педагогічна аксіологія – вчення про оцінку й інтерпретацію нового – це вчення про природу цінностей, їх місце в реальності та структурі цінностей світу. Вона вивчає проблеми оцінки і різновиди процесів освоєння нового, інноваційне середовище, готовність педагогічної громадськості до сприйняття і оцінки нового, проблеми новаторів і консерваторів у педагогічній дійсності, зміст і процес навчання та виховання, суб'єкти цього процесу (вихователі та вихованці) тощо.

– наука про сприйняття, освоєння та оцінку нового у педагогіці.

Педагогічна дія ідентична структурі педагогічної діяльності, де гармонійно сполучається єдність цілей і змісту, а також інші елементи. Будучи тим загальним, що властиве конкретним видам педагогічної діяльності, педагогічна дія разом з тим не аддиктивна жодному з них та може інтегруватися в цілісність різних масштабів. Педагогічна дія поряд з із загальним виражає і все багатство окремого, що дає змогу сходження від абстрактного до конкретного і відтворювати у пізнанні об'єкт педагогічної діяльності у його цілісності. Педагогічна дія не лише наука, а й мистецтво (І.А.Зязюн); цілеспрямована, безперервна дія-спілкування. (В.А.Кан-Калик, М.Д.Никандров); елемент педагогічної діяльності; педагогічно доцільній, спланований чи імпровізований вчинок учителя-вихователя, що спричиняє зміну педагогічної ситуації або особистісні зміни. (С.У.Гончаренко); вихідна

структурна одиниця педагогічної діяльності, що полягає у довільній опосередкованій активності вчителя, що спрямовується на досягнення педагогічної мети. (В.А.Семиченко).

Педагогічна діяльність – вид професійної діяльності, змістом якої є навчання, виховання, освіта, розвиток тих, хто навчається... Однією з найважливіших характеристик педагогічної діяльності є її спільний характер: вона обов'язково припускає педагога і того, кого він вчить, виховує, розвиває. Ця діяльність не може бути діяльністю лише «для себе». Її сутність – у переході діяльності «для себе» у діяльність «для іншого», «для інших». У цій діяльності поєднуються самореалізація педагога та його цілеспрямована участь в зміні того, хто навчається (рівня його навченості, вихованості, розвитку, освіченості)».

Педагогічна імпровізація (франц. improvisation, від лат. improvisus – несподіваний, непередбачений) – знаходження педагогом під час навчально-виховного процесу несподіваного педагогічного розв'язку і миттєве його втілення. Вона охоплює чотири етапи: педагогічне осяяння; миттєве осмислення педагогічної ідеї і миттєвий вибір шляху її реалізації; втілення або реалізація педагогічної ідеї; миттєвий аналіз процесу втілення педагогічної ідеї і рішення про продовження педагогічної імпровізації або перехід до запланованих раніше дій. П. і. дає змогу вдосконалювати педагогічну техніку, гнучко реагувати на труднощі, що виникають.

Педагогічна інноватика – вчення про створення педагогічних нововведень, їхню оцінку та освоєння педагогічним співтовариством і використання та застосування на практиці.

– вчення про створення педагогічних нововведень, їхню оцінку та освоєння педагогічним співтовариством і використання та застосування на практиці.

Педагогічна кваліметрія (лат. qualis – який за якістю і грец. metreo – вимірюю) – застосування методів загальної кваліметрії (кількісних оцінок якості об'єкта) в педагогіці під час кількісного оцінювання психолого-

педагогічних і дидактичних об'єктів. Основним методом дослідження є метод групових експертних оцінок.

Педагогічна культура – сутнісна характеристика особистості педагога, здатного до «діалогу культур».

Педагогічна майстерність розглядається як характеристика високого рівня діяльності педагога, ознаками якої є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність); високе мистецтво виховання і навчання, що постійно удосконалюється і доступне кожному педагогу, який працює над собою і любить дітей; складна нелінійна система, що має свій науковий апарат, інтегруючи знання багатьох наукових дисциплін: філософії, культурології, етики, педагогіки, педагогічної творчості, психології та ін.

Педагогічна неологія – теорія створення нововведень у системі освіти – це наукове знання про нове в педагогічній теорії і практиці. *Завданням педагогічної неології* є розкриття сутності (специфіки) і джерел появи нового в педагогіці (соціальних, соціально-педагогічних, педагогічних детермінаторів нового); розробка його типології в педагогіці; визначення критеріїв і ступеня новизни; виявлення принагідних умов становлення, розвитку і утвердження нового; встановлення „категоріального поля” теорії нового („нове”, „старе”, „нововведення”, „інновація”); визначення функцій неології в системі педагогічного знання (критеріально-оцінювальна, систематизуюча, прогностична).

– наука про створення нового в педагогіці.

Педагогічна новація – це процес об'єктивного чи суб'єктивного оновлення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети.

Педагогічна праксеологія – вчення про застосування нового – це вчення про ефективну людську діяльність. Практика досліджує проблеми використання і застосування нового, закономірності і різновидності впровадження, розкриває ефективні механізми застосування педагогічних нововведень, оптимальної інноваційної діяльності.

– наука про використання, застосування нового у педагогіці.

Педагогічна рефлексія (від лат. reflexio – відображення, аналіз, обернення назад) означає процес самоаналізу, самопізнання, самоусвідомлення людиною своїх внутрішніх психічних процесів, розуміння власної свідомості і поведінки; психічний процес, що обслуговує гностичний, конструктивний, організаційний, комунікативний і проектувальний компоненти діяльності вчителя; професійно-значущу властивість особистості, яка входить до групи рефлексивно-перцептивних здібностей вчителя; здатність педагога об'єктивно оцінити себе та свої вчинки, зрозуміти, як його сприймають у процесі педагогічного спілкування; є системою мовно-мисленнєвих процесів, що забезпечують функціонування професійної самосвідомості, реалізацію цілей навчання, виховання в системі педагогічної взаємодії; виявляється в рефлексивних позиціях як станах самосвідомості, спрямованих на відображення власних дій, переживань та дій і переживань інших суб'єктів педагогічної взаємодії. Функція рефлексії полягає у переосмисленні педагогом своїх стратегій і прийомів педагогічної взаємодії. Результатом цього переосмислення є не тільки вибір суб'єктивно нових технологічних прийомів педагогічної взаємодії, але й зміна ставлення як до учнів, так і до власної особистості. Рефлексія вчителя є своєрідним інструментом для визначення обмежень у прояві «самості» вчителя в системі професійної діяльності.

Педагогічна спрямованість – це сукупність стійких мотивів педагогічної діяльності, установок вчителя, відносно незалежних від ситуації. Її основними ознаками та показниками виступають педагогічні ідеали та переконання, ціннісні орієнтації та професійні інтереси, педагогічні погляди та уподобання, ставлення до своїх здібностей та характеру.

Педагогічна спрямованість – це необхідна мотиваційна передумова педагогічного професіоналізму, що характеризується стійкою ієрархічною сукупністю домінуючих мотивів педагога, збалансованих у системі його професійно значущих ціннісних орієнтацій. (Н.В.Гузій).

З психологічної точки зору педагогічна спрямованість трактується як система особистісних якостей, що визначають стійке, усвідомлене, активно-дійове ставлення до педагогічної праці, як професійно значуща якість особистості вчителя, основним мотивом якої є спрямованість учителя на розвиток особистості учня і яка залежить від характеру провідного мотиву в структурі мотивації вчителя, як основна форма активності студентів.

Педагогічна спрямованість – це розуміння і внутрішнє прийняття мети й завдань професійної діяльності, її інтересів, ідеалів, настанов, переконань, поглядів, що характеризуються стійкістю або нестійкістю, домінуванням суспільних або вузькоособистісних мотивів, далекою або близькою перспективою (М.І. Дьяченка і Л.О. Кандибович).

Педагогічна спрямованість – це система особистісних якостей, які визначають внутрішнє розуміння мети й завдань педагогічної діяльності і залежать від характеру провідного мотиву в структурі мотивації майбутнього педагога. Під педагогічною спрямованістю слід розуміти мотиви, інтерес до педагогічної професії, схильність та потребу працювати вчителем.

Педагогічна творчість – діяльність, спрямована на постійне розв'язання незчисленного ряду навчально-виховних задач в мінливих обставинах, під час яких педагогом виробляються й втілюються в процес спілкування з дітьми оптимальні, органічні для даної педагогічної індивідуальності не стандартизовані педагогічні рішення. Визначальними рисами педагогічної творчості виступають новизна, оригінальність, нестандартність, інноваційність процесу та результату педагогічної діяльності, вихід за межі відомого в педагогічній науці та практиці. За найбільш загальним визначенням учених, педагогічна творчість – це оригінальний та високоефективний підхід учителя до навчальних завдань, збагачення теорії і практики навчання і виховання, це завжди пошук та знаходження нового. Педагогічна творчість містить елементи новизни, що найчастіше за все пов'язано не стільки з продукуванням прийомів навчально-виховної діяльності, скільки з деякою їх модернізацією.

Педагогічна техніка – це комплекс умінь, які допомагають учителю глибше, яскравіше, більш талановито висловити себе, досягти оптимальних результатів у виховній роботі, у взаємодії з вихованцями найбільш повно розкрити, виявити все багатство своєї особистості; сукупність різноманітних умінь, які впливають на успішність результатів педагогічної праці, допомагають учителеві більш повно реалізувати свій творчий потенціал, домогтися високого рівня майстерності і неповторності індивідуального стилю діяльності; сукупність мовних і немовних засобів і прийомів професійного спілкування, низка професійних умінь, форм організації поведінки вчителя у процесі педагогічної взаємодії з учнями.

Педагогічна технологія – 1) набір технологічних процедур, що забезпечують професійну діяльність вчителя; 2) сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і поєднання форм, методів, способів, прийомів навчання, вихованих засобів; вона є організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу; 3) опис системи дій учителя та учнів, які слід виконувати для оптимальної реалізації навчального процесу; 4) послідовний (системно представлений) ряд вказівок діяльностей і операцій моделювання, реалізації діагностики ефективності, корекції процесу навчання (дидактичні технології) або виховання (технологія виховання); 5) комплексний, інтегрований процес, що включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем, що охоплюють основні аспекти засвоєння знань; 6) проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; це змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; результат глибоко продуктивної, творчої праці з оцінки і гармонізації багатьох чинників, що визначають ефективність процесів навчання й виховання; 7) системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти; 8) системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методичних засобів, що

використовуються для досягнення педагогічних цілей; 9) закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково-обґрунтований проект дидактичного процесу і володіє більш високим ступенем ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж це має місце при традиційних методиках навчання; 10) конструкція, стратегія, алгоритм дії педагога, організація педагогічної діяльності; проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці.

Педагогічне мислення – це виявлення зовнішньо прихованих ознак та особливостей педагогічної ситуації в процесі порівняння та класифікації причинно-наслідкових зв'язків, прийняття педагогічних рішень; специфічна розумова і практична діяльність учителя, яка забезпечує ефективне використання ним етичних установок, наукових знань, педагогічної технології, особистісних якостей у навчально-виховній роботі; включає в себе здібності вчителя до педагогічного аналізу і синтезу, тобто ті розумові дії, що допомагають вчителю аналізувати педагогічні ситуації, визначати педагогічні проблеми і знаходити ефективні шляхи розв'язання педагогічних задач.

Педагогічне нововведення – зміст можливих змін педагогічної дійсності, що ведуть до раніше невідомого стану, результату, що розвивають теорію і практику навчання і виховання; цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище впровадження нові елементи. Нововведення є процес, що характеризує перехід будь-якої системи з одного стану в інший зі своїм життєвим циклом; впроваджена у виробництво новація, яка в свою чергу є кінцевим результатом наукової або винахідницької діяльності; комплекс створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу (новації); процес якісних змін матеріальних і нематеріальних елементів організаційної системи; будь-яка ідея, діяльність або суттєвий результат, що є новими за своєю якісною відмінністю від існуючих форм (Х. Барнет).

Педагогічний такт – це форма реалізації педагогічної моралі у діяльності вчителя, міра його продуктивного спілкування з учнями,

колегами, що сприяє створенню оптимального морально-психологічного клімату в колективі; частина педагогічної майстерності, компонент духовної культури вчителя; механізм впливу на формування індивідуального стилю взаємодії педагога з дітьми; професійна якість учителя, що є складовою педагогічної майстерності й набувається разом з педагогічною освітою і педагогічною практикою; це спеціальне професійне вміння вчителя, за допомогою якого він у кожному конкретному випадку застосовує до учнів найефективніший у даних обставинах засіб виховного впливу.

Педагогічні здібності – це професійні та особистісні вчителя якості вчителя, що відрізняють його від спеціалістів інших професій. До педагогічних здібностей належать дидактичні (здатність викладати матеріал ясно і конкретно, активізувати пізнавальний інтерес), академічні (здібності до певної науки), перцептивні (здатність проникати у внутрішній світ дитини, педагогічна спостережливість), прогностичні (здатність учителя передбачати власні дії), авторитарні (здатність до доброзичливого безпосереднього емоційно-вольового впливу), а також мовні, організаторські, комунікативні, здатність до розподілу уваги. (В.А.Крутецький).

Педагогічні уміння – сукупність правильно виконаних як операційно, так і за змістом евристичних розумових та практичних дій в процесі розв'язання педагогічних задач; система педагогічних впливів, пов'язаних між собою певними відношеннями і спрямованих на розв'язання педагогічних задач в умовах, що змінюються. У різних класифікаціях називають від двох до кількох десятків професійних умінь. Найбільш визнаною в педагогіці є класифікація Н.В.Кузьміної, яка виділяє гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні і організаторські вміння.

Передовий педагогічний досвід є вищою формою вияву постійно відтворюваної частини практики в галузі педагогічної діяльності, яка акумулюється в ефективному використанні форм, методів, засобів навчання й виховання та забезпечує високий результат при раціональних витратах часу і зусиль. Це зразок педагогічної діяльності, що відповідає сучасним запитам,

відкриває можливості постійного вдосконалення, нерідко оригінальний за змістом, логікою побудови, методами та прийомами (або хоча б за одним із вказаних елементів), і приносить кращі результати порівняно до масової практики. Це діяльність педагога, яка забезпечує стійку ефективність навчально-виховного процесу шляхом використання оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових систем навчання і виховання або вже відомих форм, методів, прийомів, засобів роботи на основі їх удосконалення.

Передовий педагогічний досвід вирізняється з-поміж масового рядом критеріїв (ознак): новизною (спрямованість досвіду на оновлення навчально-виховного процесу); високою результативністю і ефективністю (яка фіксується, в першу чергу, за успішністю та ставленням учнів до навчання); оптимальністю у досягненні високих результатів освіти (передбачає використання засобів, прийомів, що полегшують, а не обтяжують навчальний процес); можливістю творчого використання досвіду іншими (відсутність бар'єрів для запозичення досвіду); практичною значущістю і реальною перспективністю (забезпечує вирішення актуальних проблем, відповідає сучасним тенденціям, збагачує систему освіти новими педагогічними ідеями та знахідками) та ін.

Пояснення – монологічна форма викладу змісту навчального матеріалу, словесне тлумачення закономірностей, істотних зв'язків об'єкта, що вивчається, окремих понять, явищ.

Практичне заняття (від лат. *practicos* – діяльний) – форма навчального заняття, в ході якої викладач організовує розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань.

Практичне заняття – це організаційна форма навчального заняття, що формує практичні вміння і навички шляхом виконання практичних завдань.

Прийом – це елемент методу, його складова частина, разова дія, окремий крок в реалізації методу або модифікація методу у тому випадку, коли метод невеликий за об'ємом або простий за своєю структурою.

Принципи - основні базові положення якої-небудь теорії або науки в цілому; це основні вимоги, що пред'являються до чого-небудь.

Принципи інноваційних процесів в системі освіти:

- принципи управління інноваційними змінами стану системи освіти, які орієнтують педагогів на необхідність свідомої діяльності при переході від одного стану системи освіти до іншого. Центральною проблемою інноваційного процесу виступає зміна стану системи, в якій відбуваються інноваційні процеси;
- принципи переходу від стихійних механізмів до свідомо керованих, тобто принципи реформування системи освіти. Їх реалізація передбачає визначення та апробацію ефективних механізмів свідомого управління зміною змісту чи організаційних форм освіти. Таким механізмом виступає, наприклад, створення та діяльність школи-лабораторії, експериментального педагогічного майданчика і т.п.;
- принципи інформаційного, матеріально-технічного і кадрового забезпечення інноваційних процесів. Вони передбачають облік усіх наукових аспектів забезпечення інноваційних процесів, якщо створюється педагогічне нововведення;
- принципи прогнозування і незворотних структурних змін в інноваційному соціально-педагогічному середовищі. Ці принципи враховують закон незворотної дестабілізації в інноваційному середовищі, а також цілість інноваційного соціально-педагогічного середовища і його адаптивні можливості;
- принципи посилення стійкості інноваційних процесів, які характеризуються ефективністю організації і механізмом реалізації інноваційних процесів.

Проблемна лекція – лекція у процесі якої включення мислення студентів здійснюється викладачем за допомогою створення проблемних ситуацій.

Для створення проблемної ситуації використовуються наступні прийоми: пряма постановка проблеми; проблемне завдання; повідомлення інформації, яка містить суперечність; повідомлення протилежних думок з будь-якого питання; звернення уваги на те чи інше життєве явище, яке потрібно пояснити; повідомлення фактів, які викликають непорозуміння; співставлення життєвих знань з науковими; постановка питання на яке повинен відповісти студент, прослухавши частину лекції і зробити висновки.

Проблемна ситуація у навчанні — це пізнавальна трудність, для подолання якої студенти мають здобути нові знання або докласти інтелектуальних зусиль. Проблемна ситуація, що усвідомлюється та приймається студентами до розв'язання, перетворюється у проблему. Проблема у якій зазначено параметри та умови розв'язання переходить у проблемну задачу чи проблемне завдання.

Проблемне навчання розглядається як технологія розвивальної освіти, спрямована на активне одержання знань, формування розумових здібностей та прийомів дослідницької діяльності, залучення до наукового пошуку, розвиток творчості. Його сутнісною характеристикою є дослідницька діяльність учня, яка з'являється в певній ситуації і змушує його ставити питання-проблеми, формулювати гіпотези та перевіряти їх під час розумових і практичних дій».

Проблемний виклад навчального матеріалу – діяльність лектора, спрямована на створення проблемних ситуацій, постановку навчальних проблем і керівництво самостійною пізнавальною діяльністю тих хто навчається у процесі формулювання або вирішення проблем (або в обох цих компонентах

Проблемні питання — питання, відповіді на які не містяться ні в попередніх знаннях учнів, ні в наявній інформації, що пред'являється, і які викликають у них інтелектуальні.

Проблемно-пошуковий метод навчання застосовується в процесі проблемного навчання, коли викладач створює проблемну ситуацію (ставить запитання, пропонує задачу, експериментальне завдання), організовує колективне обговорення можливих підходів до розв'язання проблемної ситуації, підтверджує правильність висновків, формулює проблемне завдання. Студенти, спираючись на колишній досвід і знання, висувують припущення про шляхи вирішення проблемної ситуації, узагальнюють раніше набуті знання, виявляють причини явищ, пояснюють їх походження, вибирають найбільш раціональний варіант розв'язання задачі. На думку І.Я. Лернера, метод проблемного навчання включає методи проблемного викладу, частково-пошукові, або евристичні та дослідницькі методи навчання.

Проектна технологія це – технологія навчання, реалізація якої розширює можливості традиційного опрацювання учнями певної теми (розділу), оскільки спрямована на створення під час виконання ними навчального проекту певного матеріального або інтелектуального продукту, що безпосередньо стосується теми (розділу). Передбачені навчальним проектом види діяльності школярі здійснюють індивідуально або групою, при цьому вони спілкуються між собою та консультуються з дорослими (учителем, батьками, спеціалістами різних галузей виробництва) і в такий спосіб пригадують необхідні знання і набувають нових. Механізм реалізації проектної технології завжди орієнтований на самостійну індивідуальну, парну або групову діяльність учнів, котра відбувається у певний проміжок часу.

Проектування педагогічного процесу – цілеспрямоване творче попереднє визначення і конструювання програми спільної діяльності

суб'єктів та її подальшої реалізації, яка спрямована на забезпечення особистісно-розвивального підходу.

Професійна мобільність – це психологічна готовність робітника, фахівця до розв'язку широкого кола виробничих завдань, здатність оперативно, швидко перебудовуватись в залежності від ситуації, оскільки найбільш ефективною відповіддю людини на невизначеність та проблемність трудової ситуації є гнучкість поведінки, що проявляється в його здатності вчасно змінювати стратегію або засіб дій у відповідності з умовами праці, що змінюються. Показником гнучкості є швидкість зміни стратегій в залежності від зміни ситуації.

Професійна мобільність це – засіб адаптації працівників, що підвищує їх конкурентоздатність, обумовленість професійної мобільності рівнем психологічної готовності робітників до діяльності в умовах конкуренції та нестабільності на ринку праці. Професійна мобільність розглядається як зміна трудової позиції або ролі фахівця, обумовлена зміною місця роботи або професії. За такого підходу у понятті «професійна мобільність» розрізняють об'єктивний, суб'єктивний і характерологічний аспекти.

Психологічний бар'єр це – комунікативний бар'єр, сформований на підставі попереднього досвіду негативної установки, розбіжність інтересів партнерів спілкування тощо. Найтипівішими психологічними бар'єрами є розбіжність настанов (учитель приходить на урок захоплений своїм задумом, а учні байдужі, незібрані, неуважні, що його дратує, нервує); боязнь класу (притаманна учителям-початківцям, які непогано володіють матеріалом уроку, але побоюються контакту з дітьми); поганий контакт (учитель заходить до класу й замість організації взаємодії з учнями поводить себе «автономно», наприклад пише пояснення на дошці); звуження функцій спілкування (переважає інформаційна, залишаються поза увагою соціально-перцептивні, комунікативні функції); негативна установка на клас (упереджене ставлення вчителя до класу, невстигаючих учнів, порушників дисципліни); боязнь педагогічних помилок (запізнитися на урок,

неправильно оцінити відповідь дитини тощо); наслідування (молодий учитель наслідує манери спілкування іншого педагога, не враховуючи власної педагогічної індивідуальності).

Психолого-педагогічні інновації – новостворені (застосовані) чи вдосконалені технології (чи проекти), які істотно змінюють обсяги, структур та якість педагогічного процесу.

Психопедагогіка – це субдисципліна педагогіки, що має інтегрований характер й обґрунтовує свою теорію з урахуванням результатів досліджень з інших галузей наукового знання. Це зумовлено її системним об'єктом – професійна освіта, що охоплює усі предметні галузі знання, діяльності, формування і розвиток фахівців різних виробничих галузей. Це дає можливість професійній педагогіці генерувати нові теорії в умовах інтеграційних процесів, інформаційно-технологічного розвитку суспільства. Об'єктом психопедагогіки є реальна практика учіння – взаємодія двох суб'єктів педагогічної дії – педагога і учня. Це єдиний надійний і найважливіший спосіб використання психологічної теорії, на базі якої формулюються загальні принципи учіння. Педагог, вибудовуючи свою практичну дію на науковій основі, привчається пізнавати й перевіряти психологічні істини, а не приймати їх на віру в готовому вигляді.

Р

Рейтинг навчальний – „накопичена оцінка” або оцінка, що враховує „передісторію”, тобто результат роботи учня упродовж певного часу, наприклад семестру.

Рівні готовності вчителів до впровадження педагогічних інновацій
- *елементарний рівень* – байдуже ставлення вчителя до нових педагогічних інновацій. Педагоги цього рівня не можуть чітко визначити необхідність і доцільність використання освітніх технологій, не можуть

окреслити їхню сутність, а до їх упровадження підходять формально, базуючись лише на власному досвіді.

- *репродуктивний рівень* – поверхове формулювання змісту нових педагогічних технологій. Учителі цієї групи мало орієнтовані на творчий пошук у навчально-виховному процесі, впровадження сучасних педагогічних систем. У педагогічній діяльності в основному репродукуються елементи наявних методичних розробок, при цьому педагоги не можуть чітко передбачити можливі результати обраних технологій навчальної та виховної діяльності.

- *продуктивний рівень* – учителі виявляють активний інтерес до інноваційних технологій і досить чітко усвідомлюють необхідність їх упровадження, методично грамотно їх використовують. У своїй педагогічній діяльності спріюється на базові психолого-педагогічні знання, прагнуть до самостійного застосування освітніх технологій, створення авторських курсів, проектів виховної діяльності, при цьому виявляють уміння обґрунтовувати та вмотивовувати доцільність використання окремих технологій.

- *творчий рівень* – учителі цього рівня характеризуються ініціативністю та творчим підходом до впровадження нових педагогічних технологій. Вони самостійно проектують оригінальні та педагогічно доцільні варіанти навчальної та виховної діяльності. Їхні технології й проекти відповідають потребам та можливостям конкретної вікової групи. Педагоги володіють уміннями прогнозувати можливі результати навчальної й виховної діяльності після використання певної технології.

Рівні готовності вчителя до інноваційної діяльності (за Н.І. Клокар)

Репродуктивний рівень. Вчитель здійснює свою педагогічну діяльність на основі традиційних, вже відомих і впроваджених методик, передового педагогічного досвіду, рекомендацій і визначає для себе ті, які найбільш доцільні для відтворення в умовах конкретного навчально-виховного закладу, а також відповідають інтелектуально-вольовим та

психофізіологічним особливостям учнів, з якими він працює. Такий вчитель не підготовлений до розв'язання нових освітньо-виховних завдань.

Репродуктивно-корегуючий рівень. Вчитель має досить усвідомлену особистісну позицію, що базується на знаннях сучасних концепцій розвитку школи та педагогіки. На основі аналізу власного досвіду, конкретних реалій педагогічної практики він вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує існуючі методики та досвід відповідно до завдань сучасної освіти та школи. Для нього характерні прояви творчої уяви, інтелектуальної активності, асоціативного мислення.

Конструкторський рівень. Вчитель базується на власному досвіді, має високий ступінь педагогічної рефлексії та глибокі знання інтелектуально-вольових, психофізіологічних особливостей учнів, використовує сучасні педагогічні технології, конструює свій варіант визначення і розв'язання педагогічної проблеми. Для нього характерні високий прояв педагогічної інтуїції, оригінальності мислення, креативності, прогнозування, планування та передбачення результатів на основі їх співвідношення з прогнозом та проектом.

Новаторський рівень. Це найвища ступінь прояви креативності вчителя, здатного вирішувати педагогічні проблеми на принципово нових засадах, що характеризуються новизною, оригінальністю та високою результативністю. Для нього характерними є високий ступінь оволодіння пошуковими методами навчання, комунікативно-діалогічними, дискусійними вміннями, володіння мистецтвом педагогічної рефлексії, оригінальністю та асоціативністю мислення, інтелектуальною активністю, технологією проведення дослідно-експериментальної роботи. ці професійно значущі якості в поєднанні з високим теоретико-методологічним рівнем сприяють створенню такими вчителями авторських концепцій, програм та методик освітньо-виховної діяльності.

Робота з книгою – метод, який полягає у роботі учнів з книгою самостійно або під керівництвом вчителя.

Розповідь – монологічне, послідовне викладення матеріалу в описовій чи розповідній формі.

С

Самоактуалізація (само... і лат. Actualis – дійсний, справжній) – прагнення людини до повного виявлення, розвитку й реалізації своїх особистісних можливостей. С. передбачає сприятливі соціально-історичні умови і відповідне виховання.

Самоаналіз педагогічної діяльності – вивчення педагогом стану, результатів своєї професійної діяльності, встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між елементами педагогічних явищ, визначення шляхів вдосконалення навчання і виховання дітей.

Самоосвіта — 1) одна із форм пізнавальної діяльності, вид самостійної роботи; 2) це свідомий рух особистості від «Я»реального до «Я» ідеального (в психологічному розумінні); 3) це оволодіння знаннями з ініціативи самої особистості, а також самостійний вибір форм задоволення пізнавальних потреб та інтересів.

Самоосвітня компетентність – компетентність, яка пов'язана з потребою і готовністю навчатись як у професійному відношенні, так і в особистому й суспільному житті.

Самооцінка – метод, що використовується в педагогічному моніторингу для оцінки особистістю самої себе, а також визначення її якості й місця серед інших людей.

Семінарське заняття – (від лат. seminarium — «розсадник») – форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію із завчасно визначених тем до яких студенти готують тези відповідей або індивідуально виконані реферати – доповіді.

Різновиди семінарських занять:

1. Семінар запитань і відповідей.

2. Семінар – розгорнута бесіда: передбачає попередню підготовку студентів з визначених завдань.
3. Семінар – колективне читання: студенти зачитують тексти, коментуючи їх зміст з позицій розвитку сучасної науки.
4. Семінар, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням.
5. Семінар-дискусія: студенти маючи програму завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті.
6. Семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів студентів.
7. Семінар-конференція: студенти завчасно готують доповіді виступають з ними, відповідають на запитання своїх колег.
8. Семінар – теоретична конференція: проводиться зі студентами кількох груп курсу на основі вивчення об'ємного розділу чи цілої дисципліни.
9. Семінар – вирішення проблемних завдань: проводиться на основі створення проблемних ситуацій, виділенням проблемних завдань і праці над їх розв'язанням.
10. Семінар — прес-конференція: кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники включаються в їх обговорення.
11. Семінар – «мозковий штурм»: студенти завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують вирішення, під час семінару вносять конкретні пропозиції, що до розв'язання проблеми.

Сенсорна культура – (лат. sensorium – орган чуттів, від sensus – відчуття) – культура органів чуття. В педагогічній технології М. Монтесорі є основою розумового й духовного життя людини.

Системні нововведення – нововведення, які охоплюють весь педагогічний процес навчально-виховного закладу. Їх освоєння потребує програми розвитку. До **С.н.** належать насамперед ті, що передбачають або перебудову всього закладу під певну ідею, концепцію, або створення нового

навчального закладу на базі попереднього (наприклад, дитячий садок-школа, адаптивна школа/, школа-лабораторія тощо).

Системний підхід — один із методологічних напрямків розвитку пізнання оточуючої дійсності, передбачає, що соціально-педагогічні об'єкти, явища, процеси розглядаються як цілісні системи.

Системно-аспектний підхід — це методологічний напрямок управління соціально-педагогічними системами, який передбачає виділення основних аспектів проблеми (процесу, явища, об'єкта), об'єднання їх на об'єктивній основі, тобто за їх спільними ознаками, оцінку ефективності означеного аспекту процесу управління.

Системно-діяльнісний підхід – методологічний напрямок управління соціально-педагогічними системами, що передбачає наявність взаємопов'язаних й взаємозумовлених видів діяльності суб'єктів педагогічного процесу (навчання, виховання, управління, розвиток, учіння тощо).

Системно-структурний підхід – методологічний напрямок управління соціально-педагогічними системами, що передбачає наявність компонентів (підрозділів, складових) об'єктивних прямих і зворотніх взаємозв'язків між ними, їх взаємодію та ієрархічну підпорядкованість, зв'язок із зовнішнім середовищем.

Системно-функціональний підхід – методологічний напрямок управління соціально-педагогічними системами, що передбачає наявність компонентів, визначення функцій та узгодженості по горизонталі і вертикалі, тобто забезпечення координації і субординації у їх реалізації.

Ситуація успіху – суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичного або морального напруження виконавця справи, творця явища.

Ситуація успіху з педагогічної точки зору – цілеспрямоване, організоване педагогом і сім'єю створення умов для досягнення значних результатів у діяльності індивіда і колективу. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина оцінює результат як успіх.

Скасовуюче нововведення – нововведення, суть якого полягає у припиненні діяльності певного органу, форми роботи, об'єднання, у скасуванні недієвих чи неперспективних з огляду на потреби розвитку освітнього закладу програм без заміни їх іншими. Новизна полягає у скасуванні, знятті, припиненні.

Скаутизм (від англ. scout – розвідник) – одна із систем позашкільного виховання, що є основою діяльності дитячих і юнацьких скаутських організацій. Виник на початку ХХ ст. Скаутські організації для хлопчиків (бойскаутів) і для дівчаток (гьорлскаутів) діють окремо.

Соціальний проект – комплекс пов'язаних за термінами, ресурсами і виконавцями заходів, спрямованих на вирішення одного із завдань цільової соціальної програми, або локального завдання, що має самостійне соціальне значення.

Соціометрія – метод вивчення і вимірювання міжособистісних відносин в колективі.

Стандартизація освіти (англ. standard – норма, зразок, мірило) – тенденція розвитку освітніх процесів і систем, що реалізується через формування певних універсальних вимог до змісту й результатів освіти (державні освітні стандарти).

Стартап – (англ. Startup – запускати) проект, що реалізується за короткі терміни, і вже за деякий час займає певну нішу у сфері інтернет-бізнесу. Прикладами успішних стартапів є Google, Twitter, Apple та ін.

Стратифікація в освіті (лат. stratum – шар і ficatio, від facio – роблю) – поділ сфери освіти на страти (різні типи навчальних закладів) відповідно до освітніх потреб, можливостей і здібностей людини.

Структури інноваційного процесу:

- діяльнісна структура – сукупність таких компонентів, як мотиви – ціль – завдання – форми – методи – результати. Всі названі компоненти діяльності реалізуються в певних умовах, які в саму структуру

діяльності не входять, але ігнорування яких паралізує інноваційний процес;

- суб'єктивна структура включає інноваційну діяльність всіх суб'єктів розвитку школи: директора, його заступників, учнів, батьків, методистів, викладачів, консультантів, експертів, працівників органів управління освіти; враховує функціональне і рольове співвідношення всіх учасників кожного з етапів інноваційного процесу; відображає характер стосунків між суб'єктами інноваційного розвитку навчального закладу;
- рівнева структура – відображає у взаємозв'язку інноваційну діяльність на міжнародному, державному, регіональному, районному (міському) і шкільному рівнях. Передбачає цілеспрямовану діяльність керівників з узгодження змісту інновацій, інноваційної політики на кожному рівні;
- змістова структура інноваційного процесу передбачає розробку та засвоєння нововведень в навчанні, вихованні, організації навчально-виховного процесу, в управлінні школою тощо. В свою чергу кожний компонент такої структури має свою складну побудову;
- структура життєвого циклу передбачає послідовність етапів, які проходить будь-яке нововведення: виникнення → швидкий ріст → зрілість → освоєння і поширення → проникнення в усі ланки навчально-виховного процесу → тривале використання → вичерпання можливостей застосування в нових сферах → фініш;
- структура генезису інновацій : виникнення → розробка ідеї → практикування і освоєння в практичній роботі → використання;
- управлінська структура передбачає взаємодію чотирьох видів управлінських дій: планування → організація навчальної діяльності → керівництво → контроль. Як правило, інноваційний процес в школі планується у вигляді концепції розвитку школи чи у вигляді програми її розвитку, а пізніше організується діяльність

колективу навчального закладу реалізації цієї програми і контроль за її результатами;

- організаційна структура інноваційного процесу в школі включає наступні етапи: діагностичний → прогностичний → власне організаційний → практичний → загальнюючий → упроваджувальний.

Т

Творчість – діяльність, що породжує дещо нове, що раніше не існувало, на основі реалізації існуючого досвіду і формування нових комбінацій знань і вчень.

Творчість педагога-новатора проявляється в:

- ефективному використанні вже створеного досвіду в нових умовах, удосконаленні відомого у відповідності з новими завданнями, в освоєнні наукових розробок та їх розвитку;
- гнучкості при використанні запланованого в нестандартних ситуаціях;
- влучній імпровізації як на основі точних знань і компетентного розрахунку, так і на високорозвинутій інтуїції;
- умінні обґрунтувати як завчасно підготовлені, так і інтуїтивні рішення, в умінні фантазувати: бачити ближню, середню та далеку перспективи;
- умінні продукувати ідею, реалізувати її в конкретних умовах, бачити всі варіанти вирішення однієї й тієї ж проблеми, використовувати досвід інших.

Творчий тиждень – система занять з індивідуальної підготовки й колективного захисту учнями творчих робіт.

Телекомунікаційні технології – технології передавання й одержання інформації за допомогою глобальних комп'ютерних мереж.

Тест – сукупність взаємопов’язаних контрольних завдань, які дозволяють надійно та валідно вимірити та оцінити знання, уміння та будь-які інші характеристики особистості.

Тест дидактичний (педагогічний) – підготовлений відповідно до певних вимог комплекс стандартизованих завдань, що дають змогу виявити в учасників тестування компетенції, які піддаються певному оцінюванню заздалегідь встановленими критеріями.

Тести (від англ. test – випробування, дослідження) – система формалізованих завдань для виявлення рівня підготовленості учнів (студентів), оволодіння цими знаннями, уміннями, навичками.

Тестові завдання – певні типи дій тих, хто навчається, які мають бути прийняті за свідчення досягнення результату.

Тестування – це стандартизоване вимірювання індивідуальних відмінностей, властивостей, явищ.

Технологізація – неухильне дотримання змісту і послідовності етапів впровадження нововведень.

Технологічна карта – 1) опис процесу у вигляді покрокової, поетапної послідовності дій з позначенням застосованих засобів. 2) база даних з набором навчальних цілей, критеріїв оцінки їх досягнень, форм, методів, способів, прийомів навчання, зразків індивідуальних навчальних програм і способів їх складання.

Технологічна культура педагога – динамічна система педагогічних цінностей, технологічних умінь і творчої індивідуальності педагога. Компонентами Т. к. п. є різні рівні педагогічної практики.

Технологічна схема – умовне зображення технології процесу, поділ його на окремі функціональні елементи й позначення логічних зв’язків між ними.

Технологічне навчання – тип освітніх теорій і систем, орієнтованих на формування вузько предметних функціональних умінь і навичок у

кожного учня, необхідних для успішної діяльності (функціональна грамотність).

Технологічний процес – система технологічних одиниць, зорієнтованих на конкретний педагогічний результат.

Технологія – чинник внутрішнього середовища організації: поєднання кваліфікованих навичок персоналу, обладнання, інфраструктури, інструментів та відповідних технічних знань, необхідних для проведення бажаних перетворень матеріалів, інформації, людей.

Технологія навчання – законотворісна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект дидактичного процесу і якій притаманний більш високий ступінь ефективності, надійності та гарантованості результату, ніж традиційним способам навчання.

Технологія розв'язування управлінських завдань в інноваційному освітньому закладі

1. Діагностика зовнішніх та внутрішніх умов життєдіяльності закладу.
2. Визначення потреб в управлінському рішенні, його цільова орієнтація.
3. Планування управлінських заходів щодо реалізації управлінського рішення.
4. Організаційне забезпечення управлінських задумів.
5. Мобілізаційно-спонукальна діяльність щодо формування готовності колективу до сприйняття управлінських впливів.
6. Мотивуючо-формуюча діяльність щодо переводу управлінських цілей у цільову орієнтацію членів колективу.
7. Запровадження управлінських заходів.
8. Контрольно-аналітична та оцінювальна діяльність щодо результативності управлінських заходів.
9. Координація управлінських заходів у системі життєдіяльності закладу.

10. Заохочення та корекція дій суб'єктів та об'єктів управлінських заходів.

11. Творчий пошук нових ефективних управлінських рішень.

Тренінг – багатофункціональний метод передбачених змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного й особистісного буття людини; навчання технологіям дії на основі певної концепції реальності в інтерактивній формі.

Труднощі, що пов'язані із засвоєнням педагогічних нововведень:

- нерозробленість механізму реалізації педагогічної інновації в конкретному навчальному закладі;
- відсутність необхідного навчально-методичного забезпечення;
- недостатня поінформованість вчителів з проблем організації і проведення інноваційної діяльності;
- відсутність сертифікованих критеріїв оцінки ефективності даної роботи;
- велике навантаження педагогів навчальною та іншими видами діяльності;
- обмеженість ресурсів та інші.

У

Уміння та навички вчителя інноваційної орієнтації:

– дидактичні вміння (організація навчально-виховного процесу, керівництво пізнавальною та розвивальною взаємодією);

– виховні вміння (єдність навчальної та поза навчальної діяльності вчителя та учня як цілісного процесу, що забезпечує безперервність виховання та самовиховання);

– науково-методичні, пошукові, дослідні вміння та навички (вивчення та використання перспективного педагогічного досвіду, використання методів теоретичного пошуку та емпіричного рівня дослідження);

– вміння та навички самоосвіти, самонавчання, рефлексії.

Умови успішної реалізації програми інноваційної діяльності:

- створення мікросередовища, що характеризується достатньо високим рівнем загальної культури та всебічного розвитку;

- гуманізація всіх сфер діяльності учасників навчально-виховного процесу;

- гуманізація змісту освіти, всіх видів навчально-виховної діяльності вчителів і учнів;

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату;

- забезпечення прав дитини на соціально-психологічний захист від деструктивних впливів.

Управління нововведеннями – необхідна функція сучасної організації, яка спрямована на її постійне пристосування до змін зовнішнього середовища; планування, організація, регулювання і контроль процесу впровадження в організації будь-яких нововведень.

Управління нововведеннями в освіті – складний, цілеспрямований, неперервний соціально-педагогічний та організаційно-технологічний процес впливу суб'єкта управління (керівної системи) на керований об'єкт (загальноосвітній навчальний заклад, навчально-виховний процес, педагога, учня), що здійснюється на основі науково-методичних та організаційно-технологічних вимог, за допомогою системи методів і засобів для досягнення об'єктом (керованою системою) запропонованого стану.

Основними структурними елементами процесу управління є прогнозування, планування, організація, координація, контроль та оцінювання, узагальнення.

Управлінська інноваційна технологія – сукупність інформаційних та діагностичних технологій, технології економічного та психологічного впливу

на підлеглого, що створюють умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінського рішення.

Уроки номенклатури – індивідуальні уроки в педагогічній системі М. Монтесорі, на яких закріплюють навички роботи та ознайомлюють з новими поняттями.

Ф

Фахова інноваційна культура педагогічних працівників – складова професійної, педагогічної і психологічної культури педагогічних працівників, що складається із цінностей, смислів, настановлень, знань, умінь, навичок, способів творчої та інноваційної діяльності, спрямованих на зростання власної особистості.

Форма – спосіб існування навчально-виховного процесу, оболонка для його внутрішньої сутності, логіки та змісту.

Форма навчання – цілеспрямована, чітко організована, змістовно насичена і методично оснащена система пізнавального і виховного спілкування, взаємодії, відносин учителя й учнів.

Форми організації навчання бувають трьох видів:

- навчально-планові форми навчання (урок, лекція, семінар, домашня робота, іспит та ін.) мають навчальне і виховне значення, сприяють формуванню світогляду, забезпечують засвоєння дітьми конкретних навчальних дисциплін, вироблення визначених умінь і навичок;

- позапланові форми навчання (бригадно-лабораторні заняття, консультації, конференції, гуртки, екскурсії, заняття за просунутими і допоміжними програмами) – дозволяють удосконалювати знання школярів, розширювати їх кругозір;

- допоміжні форми навчання (групові й індивідуальні заняття, групи вирівнювання, репетиторство) забезпечують диференціацію й

індивідуалізацію навчального процесу, сприяють як подоланню відставання окремих учнів від вимог єдиного рівня загальної освіти, так і прискореному просуванню школярів, які успішно засвоюють навчальну програму. Форми організації процесу виховання – форми в рамках яких здійснюється виховний процес; система доцільної організації колективної та індивідуальної діяльності вихованців. Форми організації процесу виховання складаються залежно від напрямку виховної роботи і/або домінуючого виду діяльності; від кількості учасників (масові, групові, індивідуальні).

Формалізація – метод пізнання об'єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучних мов (наприклад, мовою математики, фізики, хімії, програмування тощо).

Формування готовності педагога до інноваційної діяльності – системна діяльність, яка включає в себе такі *етапи*: діагностико-коректуючий, навчальний, аналітико-регулятивний.

Фуркація – (від лат. *furcatus* – роздільний) – побудова навчальних планів у старших класах загальноосвітніх навчально-виховних закладів за певними профілями – гуманітарним, фізико-математичним, природничим тощо з наданням переваги тій чи іншій групі навчальних дисциплін.

X

Характеристики навчального закладу інноваційного типу

- розвиток здійснюється на основі виявлення освітніх потреб навчального закладу, обґрунтування нової перспективи з урахуванням прогресивної практики, стратегічних положень регіональної освіти й наукових досягнень, пошуку оптимальних технологій вирішення поставлених завдань;

- предметом управління інноваційними процесами в загальноосвітньому навчальному закладі є розвиток суб'єктів інноваційного пошуку та школи загалом; змістом управління виступають цінності

особистісного розвитку, які забезпечують умови для саморозвитку, самореалізації, самовизначення кожного щодо його творчого професійного зростання;

- розширення змістово-інформаційного і технологічного компоненту шкільної освіти на принципах особистісно орієнтованого підходу;

- готовність педагогічного колективу та шкільної адміністрації до пошуково-дослідницької роботи як основної форми інноваційного пошуку;

- налагодження дієвих зв'язків з науково-дослідними інститутами, вищими навчальними закладами міста, ученими з метою мобільного реагування на соціально-технологічні виклики сучасності;

- реальна підтримка педагогічних ініціатив, наявність системи стимулювання та мотивації педагогів до інноваційного пошуку;

- підтримка інноваційних процесів громадськістю, насамперед, батьківською.

Характеристики педагогічної діяльності в умовах інновацій:

- ставлення педагогів до новаторства та ступінь їх поінформованості про проблеми діяльності педагога-новатора;

- особливості мотиваційної сфери педагогів, які беруть участь в інноваційній діяльності;

- система уявлень педагогів про формування цілей власної діяльності;

- рівень самооцінки теоретичних знань і професійної готовності педагога до інноваційної педагогічної діяльності;

- вміння вчителя оцінити ефективність апробованих і впроваджуваних педагогічних нововведень та ін.

Харизми - система найбільш привабливих якостей людини, котрі асоціюються з її індивідуальністю і включають соціально-персональні характеристики, а також символи, завдяки чому вчитель досягає успіху, визнання й авторитету.

Ц

Цикли управління нововведеннями

Інформаційний цикл забезпечує такі етапи: виявлення мети щодо змін; вивчення та аналіз стану функціонування об'єкта змін, а також ресурсних можливостей його забезпечення; формування проблеми інноваційного пошуку (тобто, збір, обробка та аналіз діагностичної інформації, пошук оптимальних шляхів зміни об'єкта.

Логіко-операційний цикл ставить за мету вироблення та прийняття управлінських рішень на основі формалізації нововведення. Він реалізується через такі етапи: пошук і виявлення альтернативи; аналіз очікуваних результатів; добір діагностичних методик.

Організаційний цикл забезпечує організаційний вплив на об'єкт управління з метою добору та розставлення педагогічних кадрів, доведення завдань до безпосередніх виконавців, координацію інноваційного процесу та етапах його впровадження, здійснення контролю та оцінювання. Основними етапами організаційного циклу є: апробація нововведення; інформаційний супровід інноваційного процесу; діагностування поточних та кінцевих результатів, що узгоджуються з метою інноваційного пошуку.

Продуктивний етап – отримання інноваційного продукту та його поширення; аналіз тенденцій щодо подальших змін та прогнозування.

Ч

Чартерні школи – школи в США, які залишаються в системі державної освіти, але відображають потреби, запити й очікування конкретного середовища (зокрема, педагогічні погляди колективу вчителів).

Ч.ш. існують у різноманітних формах.

Чат – листування двох або більше користувачів Інтернету в режимі реального часу, тобто одночасно на одному й тому «текстовому полотні», розташованому на Веб-сервері.

Я

«Я-концепція» — відносно стійка, в більшій чи меншій мірі усвідомлена система уявлень індивіда про самого себе, яка переживається ним як неповторна, на основі якої він будує свою взаємодію з іншими людьми і ставиться до себе. "Я-к." — цілісний, хоча й не позбавлений внутрішніх протиріч, образ власного Я, що виступає як установка по відношенню до самого себе і який включає компоненти: когнітивний — образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значущості тощо (самосвідомості); емоційний — самоповага, самоприниження тощо; оцінково-вольовий — прагнення підвищити самооцінку, завоювати повагу тощо.

«Я-концепція вчителя професійна» – та частина «Я-концепції» особистості вчителя, що складається з того, як себе бачить та оцінює вчитель у даний час («актуальне Я»); того, як учитель бачить себе й оцінює стосовно початкових етапів роботи в школі («ретроспективне Я»); того, яким би хотів стати вчитель («ідеальне Я»); того, як, з погляду вчителя, його розглядають інші люди – його колеги, учні та ін. («рефлексивне Я»).

Якість освіти – це багатовимірна модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища та системи освіти, яка повністю відповідає потребам і запитам суспільства; рівень знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності і надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчально-виховним закладом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абасов З.А. Понятийно-терминологический аппарат инновационной педагогической деятельности // *Философия образования*. – 2006. – №1(15). – С.56–62.
2. Ангеловски К. Учителя и инновации / К. Ангеловски. – М.: Просвещение, 1991. – 272 с.
3. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь. Современная версия. – М.: Эксмо, 2004
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ Перун, 2004. – 1425, [1] с.
5. Вишнякова С.М. Профессиональное образование. Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. – М. НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
6. Гавриш І. В. Формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності (методологічний і теоретичний аспекти) : монографія / І. В. Гавриш. – Харків : ХОНМІБО, 2005. – 388 с.
7. Герасимов Г. И. Инновации в образовании: сущность и социальные механизмы / Г. И. Герасимова, Л. В. Илюхина. – Ростов-на-Дону, 1999. – 136 с.
8. Грабовська Т. І. Інноваційний розвиток освіти: особливості, тенденції, перспективи / Т. І. Грабовська, М. І. Талапканич, В. В. Химинець. – Ужгород, 2006. – 232 с.
9. Глоссарий иностранных слов, употребляемых в современном образовании. – Х.: Изд-во ХГУ «НУА», 2000.
10. Глосарій основних термінів професійної освіти / упоряд. Т. М. Десятов / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вид-во «Ар- тЕк», 2009
11. Глоссарий современного образования / Нар. укр. акад. ; под общ. ред. Е. Ю. Усик ; [сост.: Астахова В. И. и др.]. – 2-е изд., перераб. и доп.– Харьков : Изд-во НУА, 2014. – 532 с.

12. Гнездилова О.М. Психологічні аспекти інноваційної діяльності педагога / / Психологічна наука і освіта. - 2006. - № 4. - С. 61-65
13. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2., доп., випр. – Рівне : Волинськ. береги, 2011. – 552 с.
14. Долгова В.И. Готовность к инновационной деятельности в образовании: монография / В. И. Долгова. – М. : КДУ, 2009. – 228 с.
15. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352с.
16. Дупак Н. В. Інноваційна діяльність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя / Н. В. Дупак // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне : РДГУ, 2015. – Вип. 1. – С. 119–127.
17. Егоров В.В. Педагогика высшей школы / Егоров В.В., Скибицкий Э.Г., Храпченков В.Г. – Новосибирск : САФБД, 2008. – 260 с.
18. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
19. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008
20. Зайчук В. О. Технологія професіоналізму в освіті : монографія / В. О. Зайчук, А. С. Нісімчук. – Луцьк : ПВД "Твердиня", 2012. – 577 с.
21. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І.А. Зязюн // Педагогічна майстерність : проблеми, пошуки, перспективи : монографія / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К.; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10–18.
22. Зязюн І. Філософія педагогічної наукової методології / І. А. Зязюн // Професійна освіта : педагогіка і психологія : україно-польський журнал. – 2007. – № 9. – С. 49–69. 145.
23. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

24. Інноваційна діяльність педагога : від теорії до успіху : інформаційно-метод. зб. / упоряд. Г. О. Сиротенко. – Полтава : ПОППО, 2006. – 124 с.
25. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі: [монографія] / [Доброскок І.І., Коцур В.П., Нікітчина С.О. та ін.] / наук. ред.. В.П. Коцур; укладач О.І. Шапран. – Переяслав-Хмельницький, Видавництво С.В. Карпук, 2008. – 285 с
26. Козак Л. В. Структура та ознаки інноваційної професійної діяльності викладача вищого навчального закладу / Л. В. Козак // Педагогічний процес: теорія та практика. – 2012. – № 2. – С. 50-60.
27. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
28. Коновальчук І. І. Теорія і технологія реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах : монографія / І. І. Коновальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 464 с.
29. Кадемія М.Ю. Педагогічні терміни: словник-глосарій / Укладач М.Ю. Кадемія. – Вінниця : Вінницький держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – 2012. – 118 с.
30. Кадемія М. Ю. Інноваційні технології навчання : словник-глосарій. Навчальний посібник для студентів, викладачів навчальних закладів. / М. Ю. Кадемія, Т. В. Ткаченко, Л. С. Євсюкова. – Львів : Видавництво «СПОЛОМ», 2011. – 196 с.
31. Кларин М. В. Инновации в обучении: метафоры и модели. Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. — М. : Наука, 1997. — 223 с.
32. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, Коджаспиров А.Ю. – М. : ИКЦ „МарТ” ; Ростов н/Д „МарТ”, 2005. – 256 с.
33. Козак Л. В. Структура та ознаки інноваційної професійної діяльності викладача вищого навчального закладу / Л. В. Козак //Педагогічний процес: теорія та практика. – 2012. – № 2. – С. 50–60.

34. Козловський І.М., Мамрич С.М. Короткий словник інноваційної педагогіки професійної освіти. – Львів : ОНМЦ ПТО, 2002. – 20 с.
35. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій <http://books.br.com.ua/31839>
36. Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006.– 400 с.
37. Кривонос О.М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні: навчальний посібник / О.М. Кривонос. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 182 с.
38. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, 16 А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. –
39. Новиков А.М. Педагогика: словарь системы основных понятий. – М.: М.: Издательский центр ИЭТ, 2013. – 268 с.
40. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология: словарь системы основных понятий. Москва, 2013
41. Огієнко О. І. Формування готовності до інноваційної діяльності як важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя /О.І. Огієнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології – 2013. - № 7 (33) – С. 154-162
42. Онушкин В. Г. Образование взрослых : междисциплинарный словарь терминологии / В. Г. Онушкин, Е. И. Огарев. – СПб. – Воронеж : РАО ИОВ, 1995. – 232 с
43. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001
44. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 504 с.
45. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. - Т. 2. - М.: НИИ школьных технологий, 2006. - 816 с.

46. Сенько Ю.В. Гуманитарные основы педагогического образования : курс лекций [уч. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Юрий Васильевич Сенько. – М. : Академия, 2000. – 232, [3] с. – (Высшее образование).
47. Сергеева В.П., Подымова Л.С. Инновации в образовательном процессе: Учебно-методическое пособие для студентов и аспирантов высших учебных заведений.- М. АПК и ПРО, 2010.-192 с.
48. Сластенин В. А. Педагогика: Инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с
49. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів [Текст] / В. М. Глазиріна [и др.] ; ред. А. І. Кузьмінський ; Черкаський держ. ун-т ім. Богдана Хмельницького. - Черкаси : ЧДУ, 2002. - 112 с.
50. Словник іншомовних слів / О.С. Мельничука. – К. : Головна редакція української радянської енциклопедії, 1977. – с. 322–323.
51. Словник термінології з педагогічної майстерності [Текст] / Н. Г. Базилевич [та ін.] ; ред. Н. М. Тарасевич [та ін.] ; Полтавський держ. педагогічний ін-т ім. В.Г.Короленка. Кафедра педагогічної майстерності. - Полтава : [б.в.], 1995. - 63 с.
52. Словник-хрестоматія педагогічних понять [Текст] : навч. посіб. для студ., аспірантів, магістрантів, викладачів / Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля ; уклад. Г. П. Шевченко [та ін.]. - Луганськ : [б.в.], 2004. - 272 с.
53. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. – М. : АПК и ПРО, 2002. – 121 с.
54. Словник навчально-педагогічних понять і термінів: Метод. посіб. / Уклад.: Л.П. Вовк, Г.Д. Панченко, О.С. Падалка та ін. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. – с.
55. Современный образовательный процесс, основные понятия и термины, авт.-сост. М. Ю. Олешков, В. М. Уваров, 2006 г.

56. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – К. : «ЕкОб», 2004
57. Сиротенко Г.О. Інновації як основа змін освітньої практики. Інформаційно-методичний збірник: /Упорядник Г.О. Сиротенко, Полтава, ПОІППО, 2005.- 160с.
58. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с. 37.Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально- методичний посібник / С.О. Сисоєва; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти пророслих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
59. Тезаурус ЮНЕСКО. – Режим доступу: <http://databases.unesco.org/thesru/help.html#per>
60. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во УНЦ ДО, 2005. – 222 с.
61. Феномен інновацій : освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка. – 2008. – 472 с
62. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : «Академвидав», 2005. – 558 с.
63. Юсуфбекова Н. Р. Общие основы педагогической инноватики. Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова. – М. : Образование, 2008. – 526 с.
64. Урусський В.І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: Методичний посібник / Урусський В.І. – Тернопіль: ТОКІППО, 2005. – 96 с.
65. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т.т. / Под ред. С.Я. Батышева. – М.: АПО, 1998.

Довідкове видання

**ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ:
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК**

*За загальною редакцією
доктора педагогічних наук, професора
О. І. Огієнко*

Укладачі:

Огієнко Олена Іванівна, доктор пед. наук, професор;

Калюжна Тетяна Григорівна, канд. філос. наук, ст.н.сп.;

Красильник Юрій Семенович, канд. пед. наук, доцент;

Котун К.В. канд. пед. наук;

Мільто Людмила Олександрівна, канд. пед. наук, доцент;

Радченко Юлія Леонідівна, канд. пед. наук, ст..н.сп.